

ORIENTALSKE KNJIŽEVNOSTI

Znač.: vpliv religije, avtorji niso znani, daljša besedila niso ohranjena v celoto (le fragmenti - deli), neposredno ne vplivajo na evrop. knj. (izjema je Biblija).

- **Egipčanska knj.** 3000 pnš → *Pesem nosačev žita* (delavska, lirski pesem)
- **Babilonsko asirska knj.** 3000 pnš → *Ep o Gilgamešu* – zapisan na 12 glinenih ploščah, 2000 - 1600 pnš, zapisan v 7.st. pnš
- **Indijske knj.** → *Mahabharata* (najobsežnejši svetovni ep) in *Ramajana* (ep) ter sveto pisanje *Vede*
- **Kitajska knj.** → najpomem. je lirika (ljubezenske p.) – *Konfucij: Ši King* (»Knjiga pesmi«)
- **Perzijska knj.** → sveta knjiga *Avesta*, perzijske knj. *Pride* v Evropo preko Geothea
- **Japonska knj.** → lirika: tanka, haiku
- **Arabska knj.** → sveta knjiga *Koran*, zbirka novel *Tisoč in ena noč* – ima okvirno pripoved, *Zgodba o pritlikavcu* (vložena zgodba)
- **Starojudovska knj.** → *Biblija ali Sveto Pismo* (sveta knjiga krščanstva in judovstva). Delimo jo:
  - *Stara zaveza* – govori o pomem. dogodkih iz judovske zgodovine. Nastajala je 12. st. pnš do 1. st. nš. Delimo jo na zakone (pentatevh), preroke ter spise.
  - *Nova zaveza* – 1.- 4. st. Napisana je v grščini. Najpomembnejši so: evangeliji, apostolska dela, pisma in apokalipsa.

Septuaginta - 1. prevod stare zaveze v grščino

Vulgata – 1. prevod celotne Biblije v latinščino

1. prevod Biblije v slovenščino: Jurij Dalmatin leta 1584. Za osnovo ima Vulgato in nem. prevod.

Psalm 130 (129) – Psalm iz globočine → iz knjige psalmov (v stari zavezi) v kateri je 150 psalmov. *Psalm* je značilna biblijska pesniška oblika v katerih se razkriva razmerje med Bogom in človekom, ki je Bogu podrejen. Vrste psalmov: kraljevski, psalmi modrosti, Salomonovi, zgodovinski, spokorni. Iz globočine je spokoren psalm – človek prizna svoje grehe in prosi odpuščanja. Napisan je kot nagovor.

Visoka pesem - je del stare zaveze. Je splet večih ljubezenskih pesmi in jo razlagamo kot *alegorijo*.

▣ **Prilika o izgubljenem sinu** → nova zaveza. *Prilika ali parabola* je svetopisemska zgodba, ki ponazarja nauk, ki ga drugače ne bi razumeli.

ANTIČNA KNJIŽEVNOST

1. STAROGRŠKA KNJIŽEVNOST (od 8. st. pnš.)

arhaična (8. – 5.st.pnš → lirika, epika)

klasična (5.,4.st. pnš → dramatika - tragedija)

helenistična (332 pnš – 476 nš → pripovedništvo, dramatika (komedija), malo pesništva)

▣ **Začetki grškega gledališča** → tragedije, komedije (Tespis, Sofokles)

Tragedija je dramsko besedilo za katero je značilno: 5 dejanj (zasnova, zaplet, vrh, razplet, razsnova), 3 enotnosti (časa, kraja, dogajanja), tragičnost glavne osebe – propade brez lastne krivde (»Kriv brez krivde!«). **Katarza** ali **očiščenje** - Grki so verjeli, če sočustvujejo z glavnim junakom, se duhovno očistijo. S **stanovsko zaporo** (v dram. delih lahko nastopajo je člani višjega sloja) je tragičnost še večja. Grška tragedija je bila pisana v verzih.

▣ **Sofokles: Kralj Ojdip** → tragedija. Ima *analitično zgradbo* (vsi pomembni dogodki so se zgodili v preteklosti in se sedaj razkrivajo s pomočjo retrospektive). – glej dom. branje

▣ **Sofokles: Antigona** → tragedija ima *shintetično zgradbo* – dogodki si sledijo kronološko (v čas. zaporedju). Antigona – protagonist, Kreon – antagonist, sta nasprotnika. Oba sta tragična. Peripetija je preobrat glavne osebe (Kreon) – s sreče v nesrečo.

□ **Grška epika** → se razvije v arhaičnem obdobju. Glavni pesnik je □ **Homer** (*Iliada* in *Odiseja*) – Homersko vprašanje, ali je napisal oba epa? *Ep* je pripovedna pesnitev napisana v verzih in pripoveduje o dogodkih, deli se na speve. Znač. epov: ❶ *epska širina* – pripoveduje zelo dolgo in natančno; ❷ *homerska primera* – primerja dogajanje s podobami iz narave, so zelo dolge; ❸ *Raba ponavljajočih pridevnikov*; ❹ verz je *heksameter* – šeststopični daktilski verz

□ **Grška lirika** → arhaično obdobje. Razvijejo se zvrsti: *jambografije* (satirične pesni), *elegije* (oblikovno določene pesni), *melike* (današnja oblika lir. pesmi), ki so lahko monotične ali zborske.

2. RIMSKA KNJIŽEVNOST (240 pnš – 476)

- *predklasično obdobje* (240 – 81 pnš → komedija po vzoru gr.)

- *klasično obdobje* (81 pnš – 117 nš → zlati vek – do 14 nš – lirika (Katul, Horac, Ovid), epika (Vergil - *Eneida*); srebrni vek – od 14 do 117 - tragedija)

- *pozno cesarstvo* (117 – 476 → pripovedništvo)

□ **Lirsko pesništvo** → razvije se domovinska lirika, v zlatem obdobju pa osebno-izpovedna lirika. Razvijeta se dva kroga: hedonizem – uživanje v življenju, kršijo pravila pesništva, »neoteriki« - **Katul**; ter epikorejstvo – zmerno uživanje, modra omejitev, držanje pravil – **Horac**. V obeh krogih prevladujejo ljubezenske pesmi.

SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST (476-1492)

1. **Srednjeveška latinska knj.:** Avtorji so duhovniki in menihi. Znač. so: *cerkvene pesmi*, *verske himne* (osebne, znani avtorji), *osebno-izpovedna kratka proza*, *vagantska poezija*, *duhovne igre* (pasijoni, misteriji, mirakli – prikazi čudežev, moralitete – v njih nastopajo alegorične osebe). **Alegorija** je konkretna podoba, ki predstavlja nek pojem, nekaj abstraktnega.

2. Književnost v nelatinskem jeziku:

- *epi* → junaški, zgodovinski, nacionalni, fevdalni, religiozni (vse hkrati)
- *islandske sage* → Pripovedke, ki so nastale na Norveškem in Islandiji, podobne so epom.
- *trubadurska lirika* → tema je ljubezenska, pojejo jo potujoči pevci. Razcvet doživi 11.-14. st.
- *viteški romani* → sprva v verzih, od 13. st. v prozi. Vsebina je viteška, tematika ljubezenska. Viteške romane delimo na več ciklov: antični, keltski
- *posvetna dramatika* → burka ali farsa (preprosta oblika komedije)

Dante Alighieri (1265 – 1321): Božanska komedija → Dante Alighieri je najpomembnejši lirik srednjeveške knj. Napisal je zbirko *Novo življenje* v kateri si pesmi sledijo kronološko. Beseda komedija je rabljena v srednjeveškem pomenu. Komedija je pesnitev, ki se slabo začne in dobro konča. To je religiozno-alegorična pesnitev. Ima 100 spevov (1 uvodni, 33 Pekel, 33 Vice in 33 Nebesa). V Peklu in Vicah ga vodi *Vergil* – alegorija razuma, po Nebesih ga pa vodi *Beatrice* – alegorija božje milosti. *Zaradi vseb. pomembnosti in oblikovno estetske skladnosti je Božanska komedija najpomembnejše s delo srednjeveške književnosti.*

ZAČETKI SLOVENSKEGA SLOVSTVA

Obsega čas zgodnjega srednjega veka.

1. zapisane slov. besede so zapisi osebnih imen, ki jih najdemo v Salzburški bratovščinski knjigi.

1. zapisano slov. besedilo so **Brižinski spomeniki**.

Začetke slov. slovstva delimo: ❶ *ljudsko slovstvo* → vrh l. 1400, le ustno – ni pisnih virov;

❷ *cerkveno pismenstvo* → pisano za potrebe Cerkve in njenega širjenja. Avtorji so duhovniki in menihi. V tem času so bili napisani tudi Brižinski spomeniki.

Brižinski spomeniki (BS) → napisani so bili okrog leta 1000 na Koroškem v okolici Vrbskega jezera. To besedilo ni izvorno, so prepis starejših besedil, ki pa niso ohranjena. BS so našli leta 1803 v Freisingu v zborniku lat. besedil. BS so sestavljeni iz 3 delov:

- 1. in 3. sta **spovedna obrazca**, ki sta zgrajena na enak način;
- Najpomembnejši je 2. BS, ki je **pridiga o grehu in pokori**. Avtor naj bi bil duhovnik iz Abrahamovega spremstva, napisal pa jih je ker ni zna slov. Pisava, ki je uporabljena je *Karolinska minuskula*. To besedilo je preprosta pridiga ali homilija. Besedilo je polliterarno besedilo → ima praktičen namen (ki ni značilen v literarnih besedilih) in je slogovno umetniško oblikovano. Jezik BS je prvotna slov. pred razcepom na narečju, ki temelji na starem obrednem jeziku. Ta jezik je bližje praslovanščini kot današnji slovenščini. V jeziku BS ni nikakršnih tujk.

Pomen BS:

□ *kulturni* → BS so 1. besedila zapisana v slovenskem jeziku

□ *jezikovni* → so osnova za znanstveno raziskovanje slovenskega jezika

□ *verski* → besedila, ki so namenjena širjenju krščanstva

1. pomembna izdaja BS za Slovence je Kopitarjeva izdaja l. 1836 na Dunaju. Ta izdaja je komentirana (Kopitarjev komentar).

Celovski ali Rateški rokopis → Nastal naj bi v Ratečah, shranjen pa je v Celovcu. Nastal je okrog l. 1380, napisan je v *gotici*. Zapisal ga je nemški duhovnik, obsega 3 molitve. V jeziku se kaže vpliv gorenjsko-koroškega narečja. Besedilo je napisano po retoričnih pravilih.

Stiški rokopis → Nastal je v 1. polovici 15. st. v samostanu v Stični. 1. del je napisal češki, 2. del pa slov. duhovnik. V 2. delu je najpomembnejši del: zapis *1. kitice velikonočne ljudske pesmi*; gre za **1. zapis pesemskega besedila v slov. jeziku**.

1. slov. natisnjene besede so »Le vkup uboga gmajna« in »stara pravda« leta 1515.

RENEZANSNA (preporod)

V Italiji 14. in 15. st., v Evropi pa 16. st. → v drugih državah je istočasno reformacija ali protestantizem. Renesanso delimo na 3 obdobja:

□ *zgodnja* → do leta 1500

□ *visoka* → 1500 – 1550

□ *pozna* → 1550 – 1616 (smrt Shakespeare-ja)

Značilnosti renesanse:

❶ Uveljavi se na vseh področjih umetnosti (likovni, glasba, književnost,...)

❷ Renesansa nastaja v bogatem plemiškem in meščanskem okolju. Zato se razvije le v bogatih deželah z veliko kolonijami.

❸ Renesansa se uveljavi kot nadaljevanje in tudi nasprotje sr. veka (človek je celovito telesno in duševno bitje; v ospredje daje vsestransko razvitega človeka – Antika; razvoj znanosti in odkritja – tisk omogoča večje št. del, ki so dostopna večjemu krogu ljudi.

❹ Renesansa poudarja svobodni razum posameznika.

❺ Individualizem → poudarjanje izjemnosti posameznika.

⑥ Senzualizem → poudarja čutno dožemanje

V renesansi se uveljavi antropocentrizem – človek je središče sveta. **Humanizem** je književno-filozofsko gibanje izobražencev, ki so odkrivali, preučevali in posnemali antično kulturo.

V renesansi se razvijajo zvrsti:

- *pesništvo*: lirsko (Petarcka, Shakespeare); epika – epi (nacionalno-zgodovinski epi ter pustolovsko-ljub. epi)
- *pripovedništvo*: novela (G. Boccaccio); roman (Cervantes: Don Kihot)
- *dramatika*: tragedija, komedija, zgodovinska drama (vse Shakespeare)

F. Petrarca je bil začetnik in najpomembnejši pesnik it. Renesanse. Njegovo najpomembnejše delo je zbirka pesmi Canzoniere (v ital.), ostala dela so v lat. V Canzoniere je 317 sonetov po večini posvečenih Lauri.

▣ **Petrarca: Sonet št. 61** – O blažen bodi čas pomladnih dni → Pesem je po obliki sonet. Sonet uveljavi že Dante Petrarca ga dovede do popolnosti. Sonet je lirski pesniški oblika, ki ima 14 verzov (italijanski: 3,3,4,4; angleški: 12,2). Verz je italijanski enajsterec (U-U-U-U-U).

Petrarkizem je posnemanje Petrarke oz. njegovega pesništva. To so pesmi v sonetni obliki, tema je ljubezenska (združuje srečo in trpljenje) – Prešeren.

G. Boccaccio (1313 – 1375): Dekameron (1348 – 1353) → Dekameron je njegovo najpom. delo napisano je v italijanščini. *Dekameron je zbirka 100 novel*. Ima **okvirno zgradbo**: ① pripovedni del (10 ljudi si 10 dni v podeželskem dvorcu pripovedujejo zgodbe) in ② vloženi del (te zgodbe – 100 novel). Pripovedni okvir uvede pripovedovalca ter pojasni okoliščine za nastanek vložnih zgodb. Vložene zgodbe tudi povezuje.

Novela je pripoved krajšega ali srednjega obsega, s snovjo iz resničnega življenja brez neverjetnih in pravljicnih dogodkov. V središču je en dogodek, malo oseb, kratek dogajalni čas. ima hiter nepričakovan zaplet in razplet. V središču je predmet po katerem se novela tudi imenuje.

▣ **Novela o sokolu** → (Friderik, Giovanna ter sokol) *sokolja teorija*: Kot vodilni motiv v noveli se mora na odločilnih mestih pojavljati tipičen, značilen predmet.

▣ **Cervantes (1547 – 1616): Don Kihot – Veleumni plemič Don Kihot iz Manče** → Cervantes je najpomembnejši španski renesančni ustvarjalec (novele, romani). Don Kihot je nastal (1605, 1615) kot parodija viteških romanov. **Parodija** je delo, ki ohrani obliko nekega drugega dela, vsebino pa spremeni v nasprotje – iz tega sledi komičnost. Don Kihot je idealist, Sančo Pansa pa realist. V drugem delu se spremeni iz komičnega v tragičen lik (vsi se mu posmehujejo). Na smrtni postelji sprevidi svojo zmoto in umre pri polni zavesti. Don Kihot je tipičen tragikomičen lik. Lik je tragikomičen, ko v bralcu hkrati vzbuja smeh in sočutje.

Dogajanje je po zgledu viteških romanov epizodno. *Don Kihotstvo* je utopično že v naprej na neuspeh določeno prizadevanje. Tak človek je tisti, ki se ne more sprijazniti z resnico in živi v svoji domišljiji. Gre za nostalgično obujanje idealov iz preteklosti.

▣ **Shakespeare** je najpomembnejši evropski predstavnik renesanse. Pisal je liriko (sonet), kot tudi dramatiko (tragedije, komedije, zgodovinske drame). Napisal je Hamleta ter Romeo in Julija. Obe deli sta tragediji, (glej razliko med grško in renesančno tragedijo) ki smo ju obravnavali v sklopu domačega branja. Zelo pomembno je tudi elizabetinsko gledališče. (!glej DB!)

KLASICIZEM

Je literarna smer, ki se uveljavi vzporedno z barokom. Uveljavi se v Franciji (vrh po 1650 – Ludvik XIV.). Razmere v katerih se pojavi: absolutni vladar, centralizacija oblasti (Pariz), disciplina in red, filozofski racionalizem.

Značilnosti klasicizma:

- ❶ Disciplina in red tudi v književnosti.
- ❷ Za zgled imajo antično književnost.
- ❸ Malo pesništva.
- ❹ Pripovedništvo: miselna, zgodovinska, moralna, filozofska.
- ❺ Najpomembnejša je dramatika – tragedija in komedija.

Klasicistična komedija → izhaja iz ital. in špan. renesančne komedije, deloma iz srednjeveških fars (burk), delno pa jim je zgled Commedia dell'arte (ital. gledališče 16. st.). Najpomembnejši pisec komedij je Molière. Zgleduje se po Antiki – 3 enotnosti, 5 dejanj, pisano v verzih; izpostavljen je *značajska komika*.

▫ **Molière: Tartuffe** → Tartuffe je svetohlinec, ki v Orgonovi družini postane duh. svetovalec in se poželi njihovega denarja. Spregledajo ga šele na koncu. Na koncu pride do nepričakovanega posredovanja zunanje sile (>dues ex machina<), ki v trenutku razreši zaplet. Zaradi antičnega zgleda je napisana v verzih.

PROTESTANTIZEM NA SLOVENSKEM

ali *reformacija* traja 1550 do 1595 v tem času sta napisani prvi slovenski knjigi: **Primož TRUBAR: Abecednik ter Katekizem** (leta 1550). Protestantizem je začetek slov. književnosti.

Začetnik reformacije je bil Martin Luther, ki je 31. okt. 1517 v Wittenbergu nabil 95 tez s katerimi je protestiral proti razmeram v Cerkvi in zahteva spremembe. Nasprotuje namreč: prodajanju odpustkov, bogatenju Cerkve, nezmotljivosti papeža, zahteva odpravo celibata.

Najpomembnejši zahtevi za Slovence pa sta: ❶ vsi obredi morajo biti v domačem jez. (slovenščini);

❷ vsak človek naj bi bral Sveto pismo v svojem jeziku

Najpomembnejši predstavniki slo. Protestantizma: *Primož Trubar* (Abecednik Katekizem), *Bohorič* (1. slovnica slovenskega jez.), *Dalmatin* (1. prevod Biblije v slo.), *Krelj* (Otročja Biblija)

Vsa besedila, ki nastanejo ta čas so polliterarna, saj nastajajo za potrebe Cerkve in imajo praktičen namen.

▫ **Primož Trubar** (1508 – 1586) je sprva za svoj črkopis uporabil *gotico*, je tiskal v Nemčiji. Kasneje se odloči za *latinično pisavo*, ki jo prilagodi slo. glasovju (*fh* → *š*; *zh* → *č*; *sh* → *ž*). Trubarjev črkopis uveljavi kasneje *Bohorič* v svoji slovnici in po njem se tudi imen. Bohoričica. Trubar je pisal tudi verske pesmi, s katerimi se je hotel bolj približati ljudem.

Proti zidavi cerkva – lat. pisava.

??????????????

Jurij Dalmatin (1547 – 1589) → Najpomembnejše njegovo delo je *prevod celotne Biblije* (leta 1584). Izšlo 1500 izvodov, uporabil je *bohoričico*. Biblija je edina knjiga, ki jo je protireformacija dopuščala. Jezik Dalmatinove Biblije ostaja zgled slov. knj. še nadaljnjih 200 let.

Adam Bahorič (1520 – 1598) → Najpomembnejše njegovo delo je *1. slovnica slov. jezika* napisana v latinščini in se imenuje *Zimske urice* (1584). V slovnici primerja slov. j. z latinščino. Bohorič uzakoni Trubarjev črkopis.

Sebastijan Krelj (1538 – 1567) → Napisal je *Otročjo Biblijo*, to je 1. slov. knjiga za otroke in 1. slov. učbenik. Po obliki je katekizem.

Hieronim Megiser → 1592 izda štirjezični slovar (nem, lat, ital, slo)

POMEN PROTESTANTIZMA:

- dobimo 1. slov. knjige – začetek knj. tradicije, oblikovanje knj. jez.
- dobimo 1. slov priročnike – slovnica, slovar
- dobimo vse knjige, ki so potrebne za cerkvene obrede v slo. j.
- dobimo 1. tiskarno na Slovenskem in knjižnico (stanovska knjižnica)
- 1. šole – pouk vseh otrok v cerkvah ter pesmarice so zgled takratnega pesnjenja

PROTIREFORMACIJA IN BAROK

PROTIREFORMACIJA

se začne s koncem reformacije (1595 – 1615). Gre za obdobje rekatolizacije (povračanje kat. vere). Šele leta 1613 je *Tomaž Hren* izdal skrajšano različico Dalmatinove Biblije *Evangelia inu listuvi*. V tem delu je manj germanizmov, kot pri Dalmatinu. Drugo manj pomembno delo pa je *Kanizijev katekizem* (1615)

V naslednjih 50 letih ni izšla nobena slovenska knjiga. To imenujemo *obdobje slovstvenega zastoja*. Vzroki za obdobje slovet. zastoja:

- tridesetletna vojna
- katoliški krogi se manj zanimajo za izobrazbo in knjige kot protestanti

BAROK (1672 – 1768)

Barok je umetnostni krog. Začne se z 2. izdajo *Evangelia inu listovi* leta 1672. Glede na vsebino govorimo o verski/nabožni knj. (op. **cerkvena knj.** – dela, ki jih Cerkev potrebuje za svoje delovanje; **verska knj.** – verska tematika, vendar ne nastane za potrebe Cerkve).

Vrste verske knj.: *verska razmišljanja* (M. Kastelic: Nebeški cilj); *zbirke pridig* (J. Svetokriški: Sveti priročnik); *pasijoni* (oče Romuald: Škofjeloški pasijon). Avtorji del so duhovniki in menihi, ki jih pišejo za potrebe drugih duhovnikov. Je pretirano okrašen, kičast (veliko prid., dolge povedi, nasprotja – telesnost : duhovnost, pretirana bohotnost).

Janez Svetokriški (Tobija Lionelli) → je avtor 5 knjig pridig *Sveti priročnik*. V njih je zbral 133 pridig. Namenjene so drugim duhovnikom. Vse imajo enoten obrazec: ❶ *teza* – citat iz Biblije; ❷ *uvod* – napoved teme; ❸ *jedro* – najpomembnejše, v njem navaja zglede, primere – eksemple. *Eksempli* so kratke zgodbe kot primer dobrega ali slabega človeškega razvoja. So najzanimivejši del in so najbližje literaturi. Viri ekspemplov: vsakdanje življenje, literatura, ljudsko slovstvo, anekdote o znanih ljudeh; ❹ *zaključek* – povzetek in vrnitev k osnovni tezi

□ *Pridiga: Na noviga lejta dan* → gre za pridigo (baročna pridiga) za posebne priložnost – 1. dan v letu. Osnova jezika je protestantski, kakršen se je ohranil v *Evangelia inu listuvi*. Dela ogromno napak. Moraliziranje → ta je presojanje dejanj s stališča morale. Njegove pridige so veristične → Verizem je natančno posnemanje, predstavljanje stvarnosti.

SLOVENSKO LJUDSKO SLOVSTVO

To je ljudska besedna umetnost, ki se prenaša iz roda v rod z ustnim izročilom od predkrščanskih časov do danes.

1. Avtorji → so bili sposobnejši predstavniki iz ljudstva, so anonimni (študentje, obrtniki, trgovci). Med ljudsko slovstvo uvrščamo tudi ponarodele pesmi.
2. Razvoj → Najstarejša so približno iz 1100, motivi pa so že predkrščanski. Vrh doseže 1300 – 1500, kasneje pa začne zamirati.
3. Zapisovanje → 1. zapis lj. slov. je zapis Velikonočne pesmi v Stiškem rokopisu leta 1440. kasneje so jih začeli zapisovati v 18. in 19. st. V 20. st. zapisujejo tudi melodijo.
4. Pomen → lj. slovstva je vtem da govori o življenju preprostih ljudi. Ima tudi velik vpliv na umetno književnost (Levstik, Prešeren, Trdina,...)
5. Delitev :
  - a) *pesništvo* → lirsko (obredne, nabožne, ljubezenske, pivske, vojaške, stanovske, izseljeniške, šaljive, otroške) in epsko (balade, romance)
  - b) *pripovedništvo* → pravljice (čudežne, realistične, živalska), basni ter pripovedke (bajke, zgodovinske, razlagalne, šaljive, legende).
  - c) *kratke oblike* → pregovori, reki, rekla, uganke, šaljivke

▣ **Od lepe Vide** → je primer *ženske balade* – govorijo o usodi žena, ki je tragična. V slovenskem prostoru je zapisanih 19 različic. Lepa Vida ni balada zaradi tragičnega konca, ampak zaradi žalostnega vzdušja v pesmi.

Rošlin in Verjanko → *moška balada* – govori o moških, konec je tragičen. V primerjavi z ženskami so krajše. **Balada** je epska ali pripovedna pesem, ki ima tragičen konec, tematično dogajanje, ima dramsko zgradbo. Deli se na moške in ženske.

Kurent → ljudska pripovedka. Kurent je bil predkršč. bog veselja in pitja. V ospredju so težave, ki jih Kurent reši s pomočjo zvijač in lastne iznajdljivosti. Ima okvirno zgradbo – 1. in zadnji odstavek. Vložene zgodbe so anekdote iz Kurentovega življ. Kurent ima elemente pravljice, legende in bajke

RAZSVETLJENSTVO

Je meščansko gibanje, ki se začne v Franciji sredi 18. st. Vrh in hkrati zaključek doseže s francosko revolucijo (l. 1789) – z njo se namreč težnje razsvetljenstva uresničijo. Razsv. se med umetnostmi uveljavi le v knj., ker je le ta primerna za širjenje njenih idej (GESLO: *svoboda, enakost, bratstvo*). Poudarja člov. Sposobnosti, razum, znanje. Meščanstvo zahteva enakopravnost med plemstvom in meščanstvom.

Še vedno je uveljavljen *racionalizem* (razum), *empinizem* (poudarjanje čutnih zaznav, ki jih lahko ugotovimo s poskusi) ter *deizem* (Bog je stvarnik, v današnje dogajanje ne vpliva).

V razsvetljenstvu se uveljavi:

- *didaktična* (poučna) *poezija*
- *komedija* (smeši napake v družbi in plemstvo) → Najpomembnejši predstavnik je *de Beaumarchais: Figarova svatba, ki je močno vplival na nastanek Matička*.
- *roman* (je najpomembnejša lit. zvrst) – so meščansko čtivo.

Tipi romanov: ❶ pustolovski romani (D. Defoe: Robinson Crusoe); ❷ potopisno-utopični roman (Guliverjeva popotovanja) ❸ utopični roman (T. Moore: Utopija) ❹ filozofski roman

Središče razsvet. So bili enciklopedisti → izdajatelji enciklopedij, zbirke celotnega takratnega znanja.

Razsvetljenstvo na Slovenskem

Traja 1768 – 1819 in ni meščansko gibanje (ga nimamo veliko). 1. slo. razsvet. delo je *M. Pohlina: Kranjska gramatika* (slovnica). S koncem razsvet. se prične romantika. Pomembni vladarji so Marija Terezija, Jožef II. ter v času Ilirskih provinc (Napoleon)

Terezija in Jožef uvajata *prosvetljeni absolutizem* → podložnikom dajeta določene pravice, da se izogneta revoluciji. Francozi so dali Slovencem še več pravic kot Avstrijci.

Zvrsti, ki se zavijejo:

- *pesništvo* → izdajo pes. almanah (Pisanice). Almanah je pesniški zbornik, ki izide enkrat letno. Najpomembnejši avtor je V. Vodnik. Izide tudi 1. slo. pes. *Zbirka Pesme za pokušino*, V. Vodnik.
- *dramatika* → 2 komediji – A. T. Linhart: *Županova Micka* ter *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*.
- *pripovedništvo* se ne razvije.

□ 1. slov časopis → Ljubljanske novice – urednik je Vodnik

□ 1. strokovna besedila v slo. j. → Vodnik, Pratique

□ 1. slo. kuharica → Kuharske in Babiške bukve, Vodnik

□ številni učbeniki, šolske knjige

□ 1. slo. znan.-zgodovinska knjiga (zgodovinopisje) – Linhart

□ 1. slo. slovnica po Bohoriču

S temi deli skušajo poleg poučevati tudi dvigniti slovensko narodno zavest

V tem času deluje več krožkov:

- **redovniški** (meniški) → vodstvo Marko Pohlin. Najpomembnejše delo tega krožka so **Pisanice** - glavni avtor je Janez Demestev Dev.
- **Zoisov** → Vodnik in Linhart, Zois je bili mentor in mecen. Je pomembnejši od redovniškega

V. Vodnik: *Pesma za moje rojake – Dramilo* → v pesmi je izpostavljen optimizem. Govori o idilični podobi. Pesem je *budnica – narodno prebudna pesem*

Anton Tomaž Linhart: *Županova Micka*

Ta veseli dan ali Matiček se ženi

PREDROMANTIKA IN ROMANTIKA V EVROPI {B2/104}

Predromantika se je razvila v 2. polovici 18. st. vzporedno z razsvetljenstvom – prevladuje po letu 1789 z zaključkom razsvetljenstva.

Romantika (1800-1830):

Predromantične značilnosti so v obdobju romantike doživele svoj vrh. Romantika je umetnostna smer, ki se ne uveljavi le v književnosti, ampak tudi v glasbi, umetnosti ... Romantika se razvije kot nasprotje razsvetljenstva. Uveljavi se po celotni Evropi. *Romantika je 1. obdobje, ko se slovanski narodi uveljavijo na zemljevidu evropske književnosti.*

Vsebinske znač. romantičnih del:

- ➊ Romantika v ospredje postavlja čustva, duševnost, notranja razpoloženja – človekova duševnost/notranjost
- ➋ Temeljno romantično nasprotje je nasprotje med **ideali** in **stvarnostjo**. *Ideali* so vrednote, ki jih človek nosi v sebi, katerim se želi približati, a se zaveda, da so nedosegljivi. Ideali so abstraktni in neminljivi ⇒ svoboda, mir, pravičnost, enakopravnost, sreča, ... *Stvarnost* je pa vse, kar je zunaj človeka, vendar določa njegovo življenje. Človek se zaveda, da ne bo mogel uresničiti teh idealov, ker jih stvarnost ne spoštuje. Posledica tega razkola je to, da so romantiki **nesrečni** ⇒ svetobolje – prepričanje, da je svet solzna dolina in človeku je usojeno trpljenje. So **pesimisti** in zaradi tega **pasivni** (ne posegajo v dogajanje). Zatekajo se v naravo, preteklost, daljne dežele, na podeželje ter v *smrt* (odrešenje).
- ➌ Romantične osebe so izjemne osebnosti. So popolnoma drugačni od ostalih ljudi.
- ➍ Romantiki so prepričani, da močneje čustvujejo od »normalnih« ljudi. Rom. osebe so v svetu osamljeni, odtujeni, svet jih ne zanima, občutki odvečnosti – »odvečni človek«.

Zvrsti, ki se razvijejo v romantiki:

- *pesništvo* → se najbolj razvije, ker v pesmih najlažje kažejo čustva. Uporabljajo številne renesančne pes. oblike (sonet), oblike z vzhoda (gazela) ter oblike iz ljud. slovstva (balada, romanca).
- *pripovedništvo* → razvijejo se predvsem različne oblike romana: *sentimentalni roman* – pretirano čustven. Pojavlja se v pisemski in dnevniški obliki (dnevnik). *Zgodovinski roman* (romantične osebe postavljene v zgodovinsko okolje)
- *dramatika* → prevladujejo tragedije – zgod. osebe imajo pozitivne namene, a so njihova prizadevanja neuspešna.

Kot posebna oblika se pojavlja *pravljica* (brata Grimm in H. C. Andersen).

J. W. Goethe: Trpljenje mladega Wertherja (1774) {B2/17-26}

Goethe je najpom. predstavnik nem. romantike → Faust (drama) in Trpljenje mladega Wertherja (roman). TMW je pisemski roman pisan v dveh delih (1. 4. maj – 10. sept. 1771; 2. 2. sept. – 23. dec. 1772). Pisma piše prijatelju Wilhemu. Gre za sentimentalni roman. Pomemben motiv sta nesrečna ljubezen (do Lotte) in samomor, ki je za romantike dejanje pogumnega, zelo čustvenega človeka.

Sporočilo: Za Wertherja je samomor edina rešitev. Samomor je dejanje izjemnega človeka.

Byron: Romanje grofiča Harolda {B2/36-41}

Najpom. Byronovo delo: lirska zbirka pesmi Brezdelne urice (1807) ter kasneje *epsko-lirska pesnitev Romanje grofiča Harolda*. To je daljše besedilo napisano v verzih (kitica je stanca). Epski del je potopis. 2. del je lirski pomembnejši. Lirski subjekt (alter-ego → drugi jaz) doživlja številne občutke o katerih tudi premišljuje in se izpoveduje. Harold je osamljen odtujen, prezira svet, se ni zmožen prilagajati – iz tega sledi otopelost (resignacija) – odmaknjen za žalost in srečo. Ponosen je na to, da je drugačen od ostalih (nasprotno kot Werther).

M. J. Lermantov: Jadro {B2/74-79}

Jadro je lirski pesem, nastala je na osnovi motiva morja, jadra in viharja. Jadro predstavlja pesnika, morje – življenje, vihar – razburljivo življenje, ki si ga pesnik želi. Kitice so dvodelne: 1-podoba iz narave, 2-pesnikovo razmišljanje. Celotna pesem lahko vidimo kot posebno primero – *slovanska antiteza*, ki je sestavljena iz 3. delov: ① vprašanje ② zanikanje ③ ugotovitev.

Sporočilo: Človekova sreča je odvisna le od njega samega.

Heinrich Heine: Lorelaj {B2/33}

Lorelaj je primer *lirske balade* (v ospredju je izpovedovanje pesnikovih čustev; ima nesrečen konec, ki je posledica nadnaravnih sil in mračno razpoloženje). Epski del je podrejen lirskemu, saj služi le kot pripomoček za izpovedovanje pes. čustev. Nastala je na podlagi legende o lepotici Lorelaj. Pesem je dvodelna: 1 – prva in zadnja kitica (lirski okvir) → otožno razpoloženje; 2 – epski (pripovedni) del → pravljica iz davnine.

Sporočilo: Spoznanje, da je ljubezen močna sila, ki nas lahko pogubi – usodna moč ljubezni.

G. Leopardi: Sam sebi {B2/60}

Je najpom. italijanski romantični pesnik – pisal je predvsem lirske pesmi. Pesem je napisana v obliki nagovora, lirski subjekt (pesnik) se obrača na srce. Prepričan je v svojo večvrednost. V pesmi se kaže *svetobolje* – smrt je edini dar, ki nam ga življenje da (pesimizem). Odnos lirskega subjekta do sveta se kaže v preziru → iz vzvišenosti in razočaranja, zato ni več idealov in življenje je nesmiselno. Tako ostane pesniku kot edina rešitev smrt.

A. S. Puškin: A. P. Kernovi {B2/64}

Je najpom. ruski romantik in njegovo najpom. delo je Jevgenij Onjegin (roman v verzih). Pesem A. P. Kernovi je nastala 1825 in je posvečena eni izmed deklet, ki jih je Puškin spoznal. Tema je ljubezenska in je pesem napisana kot nagovor. Razdelimo jo lahko na 3 dele: 1 – srečanje z Ano, prevzame ga njena (idealizirana) lepota; 2 – čas se spremeni, pozabi jo, ni zmožen čustvovati; 3 – njuno ponovno srečanje, ki povzroči njegovo »ponovno rojstvo«.

SLOVENSKA ROMANTIKA {B2/162}

(1830 – 1848)

Za začetek slo. romantike velja leto 1830 → izide 1. letnik Kranjske Čbelice. Konča se leta 1848 z marčno revolucijo in zadnjim zvezkom Kranjske Čbelice.

V slov. romantiki se pojavljata dva rodova:

- ★ **starejši** → Jernej Kopitar
- ★ **mlajši** → Matija Čop, France Prešeren

Med rodovoma prihaja do številnih nasprotovanj. Osnovno nasprotje je *odnos do literature* → Kopitar zahteva nadaljevanje razsvetljenske tradicije (preprosta dela, za neizobražene ljudi, ki bi jih tudi izobraževala).

Čop in Prešeren temu nasprotujeta in zahtevata dvig slov. knj. na evropsko raven. Zavzemata se za **teorijo bratov Schlegel** (nem. romantika) → Nek narod se lahko uvršča med kulturne narode takrat, ko ima kultiviran jezik, se pravi, da v njem nastajajo najzahtevnejše pesniške oblike (romanske oblike: sonet, sonetni venec, serenada, elegije, balade, romance,...). Brata pravita, da naj

bi se vsaka literatura odprla svetu → uporabila naj bi tudi pesniške oblike drugih narodov (gazela, ...). **Romantična dela so 1. slovenska dela, ki so dosegla kvaliteto drugih evropskih del.**

2. razlog za spor med rodovoma je bil *črkopis* → abecedna vojna / črkarska pravda. Kopitar se zavzema za metelčico, ki bi združevala tako latinične in cirilične črke. Prešeren nasprotuje metelčici zaradi videza, in ker ne bi prinesla nič novega. 3. razlog za spor je *cenzo*. Kopitar je bil cenzor na Dunaju za slovanske jezike. S tem je kazal svojo moč nad Prešernom – 4. zvezek KČ je zaradi tega izšel z enoletno zamudo (namesto 1833, leta 1834)

Kopitar je bil purist → zavzema se za očiščenje slovenskega jezika germanizmov (nem. besed).

Kopitarjeve zasluge:

- avtor 1. slov. znanstvene slovnice (1808/1809)
- bil je 1., ki je izdal Brižinske spomenike – s svojim strokovnim komentarjem
- bil je Karadžićov mentor in je močno vplival na srbsko knj.

Osrednje glasilo romantike na Slovenskem je bila *Kranjska Čbelica*. Obstajajo še *Kmetijske in rokodelske novice* ter *Ilirski list* (IB) v nemščini. Prešernova pesniška zbirka *Poezije* (1846/47).

Edino pomembnejše pripovedno delo: J. Cigler – Sreča v nesreči

FRANCE PREŠEREN

Na Prešerna je močno vplivala ljubezen do Primičeve Julije. Njegov najboljši prijatelj je bil Matija Čop. Tisti čas je bil najbolj literarno izobražen Slovenec in je bil v stiku z vsemi evropskimi kulturami. Čop je bil 1., ki se je ukvarjal z literarno zgodovino na Slovenskem. Čop je močno vplival na Prešerna:

- Prešerna je usmeril v romantiko
- Prešerna je seznanil z vsemi najpom. pesniškimi oblikami
- Prešernu je svetoval in ga usmerjal

Prešernovo ustvarjanje delimo na 3 obdobja:

- **mladostno obdobje** (do 1830) → tematika ljubezenska, sproščena besedila: Dekletom, Hčere svet, Povodni mož
- **zrelo obdobje** (1830-1840) → nastanejo vsa pomembnejša P. dela, uporablja zahtevne pesniške oblike, pojavljajo se vse 4 Prešer. teme: ljubezenska, pesniška (poetološka), bivanjska in domovinska
- **pozno obdobje** (po 1840) → preprosta besedila, po zgledih ljudskega slovstva – izjema je Zdravljica

HČERE SVĚT {B2/112}

zgodnje Prešernovo obdobje. Napisana je v obliki dialoga (hčera - oče). Tema je ljubezenska. Pesem je *romanca* (epska) → Romanca je krajša pripovedna pesem, pogosto vsebuje tudi lirske prvine. V nasprotju z balado se konča vedro ali celo humorno. Pesem je posebna, ker nima rime, ampak ima *končno asonanco* (ujemanje končnih samoglasnikov). Samoglasniki se ponavljajo v vsakem 2. zlogu (abacadaea...). Verz je štiristopični trohej.

□ SLOVO OD MLADOSTI {B2/113}

Prešernovo zrelo obdobje. Izide 1830 v KČ. Je prvo »pravo« slov. romantično delo. Pesnik se v pesmi poslavlja od mladosti, tema je bivanjska. Po obliki je pesem *elegija* ali *žalostinka*. Temeljna metafora pesmi je »temna zarja« - paradoks (temna - nesreča; zarja - sreča, lepota). Kitica je *oktava* ali *stanca* (6+2 verzov). Zadnja dva verza sta povzetka celotne kitice.

□ SONETJE NESREČE {B2/115}

Nastala 1832, izšla KČ 4 1843. Gre za cikel sonetov (6), ki so tematsko povezani. Tematika je bivanjska. V Sonetju nesreče pesnik izraža svojo nesrečo. Soneti se stopnjujejo do 5. soneta, ki je

vrh. Vsak sonet ima izpostavljeno neko značilnost → 1: domotožje; 2: razočaranje; 3: poraženost; 4: vdanost; 5: smrt; 6: resignacija – sprijaznjenje.

▣ SONETNI VENEC {B2/122}

Nastal je 1833, izšel 1834, kot priloga IB. Razlogi za nastanek sonetnega venca: ❶ ljubezen do Primičeve Julije; ❷ teorija bratov Schlegel – poskuša Slovence približati kulturno razvitim narodom; ❸ po abecedni vojni želi nasprotnikom dokazati, da je dober pesnik. Ima obliko **siensko obliko sonetnega venca** – velja za najzahtevnejšo obliko son. venca: imeti mora 15 (14+1) sonetov. Zadnji se imenuje *magistrale* ali *mojstrski sonet*. Je najpom., ker povezuje vseh 14 sonetov med seboj. Zadnji verz prejšnjega soneta se ponovi kot 1. verz naslednjega, 3. pa se ponovi v magistralu. Prešeren pa je uporabil še *akrostih* – prve črke zaporednih verzov dajo posvetilo (PRIMICOVI JULIJI). Prešeren je tej izjemno zahtevni obliki pridružil tudi zelo pomembno vsebino, v son. vencu se prepletajo vse 4 Prešernove teme – ljubezenska, poetološka, bivanjska, domovinska.

Sporočilo: poveže ljubezen do Julije, njegovo srečo, pesništvo in domovino. Če bi ga Julija ljubila, bi bil srečen, bi pisal boljše pesmi, ki bi povezale narod (Slovence).

▣ PEVCU {B2/137}

Prešernovo zrelo obdobje, nastane 1838 s naslovom Osrčenje in šele v Poezijah kot Pevcu. Je eno najpom. P. lirskih del. Prešeren ne uporabi v naprej določene oblike, pač pa ustvari novo obliko, ki je natančno določena: Pesem ima 5 kitic (2-3-4-3-2). 1. verz v vsaki kitici je zelo kratek (samo 2 zloga). Rima je zaporedna (a-e-i-o-u), stopica je amfibrah (U-U). Tema je poetološka in bivanjska. Trpljenje sega skozi celotno pesnikovo življenje.

Sporočilo: Osrčenje → če si pesnik moraš trpeti in to trpljenje moraš prenašati, ker si izjemen.

NEZAKONSKA MATI {B2/138}

Prešernovo zrelo obdobje, izide v Poezijah 1846/47. navezuje se na Ano Jelovškovo. Po obliki je *pesem vloznica* – pesnik prevzame vlogo lir. subjekta (nezakonska mati). Pesem ni osebno-izpovedna, je pa lirski. 2 dela: ❶ izraža svoje trpljenje ❷ sreča, ki jo doživlja ob otroku.

Sporočilo: ➤ Obsodba nehumanost te družbe, ki jo obsojajo namesto, da bi ji pomagali.

➤ Tudi iz trpljenja se rodi nekaj lepega, kar te lahko osreči.

ZDRAVLJICA {B2/139}

Pozno Prešernovo obdobje, nastala 1844, objavljena je pa po marčni revoluciji 1848. pesem je *družbena napitnica* s politično vsebino. Oblikovno uporabi *likovno pesem (carmen figuratum)* → oblika čaše. Z obliko in razporeditvijo verzov poudarja vsebino pesmi. Rima je dvodelna: najprej prestopna (abab), kasneje zaporedna (ccc), stopica je jamb (U-).

Sporočilo: je internacionalno, saj je namenjeno vsem narodom. Pesnik predstavi svojo vizijo sveta, v katerem bo vladal mir, svoboda → ko bodo vsi narodi živeli v bratstvu.

NEIZTROHNJENO SRCE {B2/141}

Prešernovo pozno obdobje. Je zadnja Prešernova pesem s poetološko temo. Osrednji motiv je Neiztrohnjeno srce. Kitica je Nibelunška → 4 verzi (jambski 13-erec), rima je zaporedna. Ta kitica se uporablja predvsem za temačne zgodbe. Ta pesem je *romantična balada* – epska pripoved.

Sporočilo: Povezanost pesnika z naravo, od koder vzame svoj navdih in v naravo se tudi njegove pesmi vrnejo.

▣ KRST PRI SAVICI

EVROPSKI REALIZEM IN NATURALIZEM

Realizem se začne 1830 s koncem romantike in doseže vrh 1850-1870; nato preide v naturalizem, ki traja do 1890, ko se uveljavi fin de siècle. Je čisto nasprotje romantike.

Vsebinske značilnosti realističnih del:

- ✪ Namen je prikazovanje *stvarnosti* – s tem pojmujejo vse, kar je zunaj človeka in v temeljih določa njegovo življenje.
- ✪ Stvarnost opisujejo *objektivno* – neprizadeto, nepristransko, kot je v resnici.
- ✪ Opisi so *izjemno natančni* (celo pretirano).
- ✪ Opisujejo dogajanje *v vseh družbenih slojih*.
- ✪ Namesto junakov imamo *glavne osebe* – niso izjemni, so tipični in značilni za določeno okolje,... → **antijunaki** (podpovprečni).

Področje realizma: Anglija, Francija, Rusija, po 1870 Norveška, Švedska, Danska

Tipi realizma:

1. Romantični realizem – prehod med romantiko in real., 1830-1850, ohrani nekatere romantične značilnosti in uvede nekatere realistične. Izjemne junake postavi v real. okolje. Predstavniki: Balzac (F), Gogolj (R), Dickens (A)
2. Objektivni realizem – po letu 1850, v ospredju je čisto neosebno, neprizadeto opisovanje. Ta objektivnost je obsojena na propad (ne mora obstajati); P: Flaubert (F), Tolstoj (R)
3. Psihološki realizem – v središču je duševnost literarnih oseb, avtorji izbirajo nenavadne like; P: Dostojevski (R)
4. Kritični realizem – kritizirajo stvarnost in izpostavljajo slabe stvari, kritizirajo nižje družbene sloje. Avtorji: Dickens (A), Gogolj (R), Balzac, Tolstoj,...
5. Impresionistični realizem – Obravnava preplet čutnih zaznav (Čehov)
6. Poetični – blizu je romantičnemu realizmu.

Zvrsti evropskega realizma:

- ① **Pesništvo** – se ne razvije, ker ni objektivna zvrst.
- ② **Pripovedništvo** – *roman* → daljše pripovedno delo, večje število oseb, daljši čas dogajanja, več zgodb, snov iz meščanskega sodobnega življenja (lahko zgodovinski, vojni,...), roman je namenjen zahtevnejšim bralcem, največkrat je v ospredju ljubezenska zgodba. Uveljavi se tudi cikel romanov (tematsko povezani romani). Roman epopeja → nadomesti klasični ep.
Novela → Realistična novela sledi načelom klasične novele (glej Boccaccio). Uveljavi se tudi karakterna novela – osrednja oseba razkriva svoj značaj.
- ③ **Dramatika** – *satirična komedija* → kritizira družbene pojave. *Meščanska drama* → drama v meščanskem okolju. Posebna oblika te drame je *tezna/problemska drama* – izpostavi problem in ima jasno sporočilo. {B2-209}

Po letu 1870 se pojavi **naturalizem** → Popisovanje poteka s fotografsko natančnostjo. Predstavlja do skrajnosti razvit objektivni realizem. Zagovarja tri determinante, ki določajo človeka: dednost, okolje, doba. Avtorji: E. Zola, Maupassant, Ibsen, ...

F. M. DOSTOJEVSKI: ZLOČIN IN KAZEN

Roman uvrščamo v *psihološki realizem* → avtorja zanima duševnost gl. osebe.

Razkolnikov je študent in ima izdelano življenjsko filozofijo → ljudi deli na in navadne ljudi izjemne posameznike (Napoleon). Ti imajo nek višji cilj in se jim ni treba držati zakonov (sami si

jih postavljajo). Njihovo temeljno vodilo je »**volja po moči**«. Ti ljudje imajo pravico, da delujejo po svoji volji. Z zločinom si hoče Razkolnikov dokazati, da spada med te izjemne ljudi. Poleg dokaza za svojo filozofijo ima še druge razloge za zločin. Ubije bogato žensko (oderuhinjo), saj bi tako pomagal materi (socialni razlog), ima pa tudi ekonomski razlog – potrebuje denar za študij.

Kazen za Razkolnika so očitki vesti, ki ga notranje uničujejo. V tej notranji krizi se zbliža s prostitutko Sonjo, ki v romanu predstavlja svetniški lik. Sonja ga poskuša razumeti. Sonja ga tudi prepriča, da se preda. Dobi 8 let prisilnega dela v Sibiriji – to zanj pomeni odrešitev.

Sporočilo: Vsakemu zločinu sledi kazen. Šle ta pomeni za posameznika moralno očiščenje. Ne glede na razloge nihče ne sme vzeti življenja drugemu. Najhujša kazen pa je, da moraš sam živeti s posledicami svojih dejanj.

Zločin in kazen *ima vsevednega pripovedovalca*, ki dogajanja ne komentira. Temeljni pripovedni način je *dialog* in *monolog* – delo je dramatisirano.

G. FLAUBERT: GOSPA BAVARY

Delo uvrščamo v *objektivni realizem*.

Osnova besedila je resnična zgodba iz nekega časopisa. Roman ima tri dele, ki ustrezajo trem krajem dogajanja in trem moškim iz Eminega življenja: Tostes (Charles – mož), Youville (Rodolphe) in Ronen (Zeon).

Ema je tragična zaradi svojega načina življenja. Kriva je tudi zaradi vzvišenosti, kar jo pripelje tudi do osamljenosti. Ema živi v iluzijah – v ljubezenskih romanih in ni se sposobna soočiti s svetom. (Podobno kot Don Kihot) Ampak Ema ni kriva v klasičnem smislu, temveč v smislu nemoči – odločitve so posledica njenih značajskih potez.

Ema je romantična junakinja razklana med ideali in stvarnostjo. Njen pesimizem in prepričanje v usodo le še poudarjata njene romantične značilnosti. Po drugi strani je pa Ema tudi realistični lik – ujetost (določena je z okoljem in značajem), natančno opisovanje in nepristranskost pripovedovalca.

Tipi pripovedovalca so vsi trije: personalni (največkrat Ema), vsevedni 1. osebni (v 1. poglavju opisuje Charlesa) in vsevedni 3. osebni (vrača se v preteklost in prih., opisuje Emo).

N. V. GOGOLJ: PLAŠČ

Gogolja uvrščamo med *romantični realizem*.

Plašč je karakterna oz. značajska novela. V ospredju je značaj ene osebe (Akakij Akakijevič). Akakij je nižji uradnik in ima službo, ki je zanj smisel življenja. Ker se mu je stari plašč strgal, začne varčevati. Ko pa končno dobi nov plašč, mu ga ukradejo. Policija tatu ne najde. Akakij se kasneje na poti domov prehladi in umre. Po njegovi smrti začne po mestu strašiti duh, ki krade plašče toliko časa, da ga ukrade tudi Važni osebi, pri kateri je prej neuspešno iskal pomoč.

Akakij je *antijunak*, nasprotje junaka, je podpovprečen.

Pisatelj je v delu tudi družbeno kritičen → *kritični realizem*. Kritizira uradnike, ki so vzvišeni in družbo oz. družbeno ureditev; z njo je nekaj narobe, če človek nenehno dela in si ne more kupiti plašča.

SPOROČILO: Mali ljudje v tej družbi ne morejo uspeti → obsoja nehumanost družbe. Ljudje v svojem življenju ne dosežejo pravice, imajo pa možnost, da jo iščejo v posmrtnem življenju.

Besedilo je tudi **groteska** – groteska je besedilo, ki prikazuje popačeno ali deformirano podobo stvarnosti. Ta popačenost je posledica pretiravanja pri prikazovanju nekega pojava oz. karikiranja. S tem pokaže nek globlji smisel. Groteskno lahko deluje tudi združevanje nezdržljivega (komičnega in tragičnega). Groteskna sta Važna oseba in duh.

GOGOLJ: REVIZOR

Revizor je **satirična komedija**. Dogajanje je postavljeno v rusko podeželsko mesto. V ospredju so mestni oblastniki in njihova nepravilna dejanja. Napovedan imajo prihod revizorja, ki bo preveril njihovo delovanje. Prišel naj bi inkognito (v preobleki). Takrat pa pride v mesti tudi Hlestakov. Vsi misijo, da je on revizor ... Kasneje iz pisma razberejo, da je goljuf, njihov ponos je močno prizadet. Komedija se konča z napovedjo prihoda pravega revizorja in z nemim prizorom.

Temeljno nasprotje komedije je: videz – resnica. Zadnji (nemi) prizor je grotesken → dužuje komično in tragično.

Sporočilo: Gogolj opozarja na razmere, ki vladajo v manjših mesti in želi, da bi se to spremenilo. Gogolj je kritičen.

E. ZOLA: BEZNICA

Je začetnik in najpomembnejši predstavnik francoskega naturalizma. Najpomembnejše delo je cikel romanov Rougon – Macquartovi → **eksperimentalni roman**.

Beznica je en izmed romanov iz cikla Rougon – Macquartovi. Osrednja oseba je Gervaise Macquart, ki ostane sama z dvema otrokoma v Parizu. Čeprav se poroči in ima novega otroka, se okoliščine v katerih družina živi nenehno poslabšujejo.

V delu se tudi kažejo vse tri naturalistične determinante, ki določajo človekovo življenje.

Sporočilo: Človek propade zaradi enega samega dogodka, če mu je to dedno usojeno.

G. DE MAUPASSANT: NAKIT

Nakit je klasična novela po zgradbi po vsebini je realistična. Osrednja oseba je Matilda. Z življenjem je nezadovoljna. Na plesu izgubi dragoceno izposojeno ogrlico. Tako jima z možem ne preostane drugega, kot da kupita novo in se zaradi tega zelo zadolžita. Po 10 letih odplačata ogrlico in tačas se Matilda zelo spremeni (na dobro). Ko lastnici priznata, da sta jo izgubila, izvesta, da ni bila nič vredna. Konec je odprt.

SPOROČILO: Neka malenkost lahko spremeni človeku življenje. Človek se ne more rešiti z dna družbe, ker mu to preprečuje okolje, dednost in doba v kateri živi.

Nesrečen dogodek ni nujno usoden – Matilda je sedaj zadovoljna z življenjem, kar prej ni bila,

H. IBSEN: STRAHOVI

Ibsen je najpomembnejši norveški in tudi evropski dramatik. Ustvarja v različnih obdobjih: romantične drame – izjemni junaki, ki propadejo; realistične drame – Stebri družbe, Strahovi, Hiša lutk; Nova romantika/simbolizem. Zanj so značilne tezne ali problemske drame (izpostavi problem sodobne meščanske družbe in predlaga tezo, ki nakazuje rešitev.

Strahovi so realistično – naturalistična drama. Naturalistična je snov. Dogajalni čas drame je kratek (pozno popoldne – sončni vzhod). Dogajalni prostor je le en (hiša nad fjordom). Tehnika zgradbe je *sintetično-analitična* → sintetično dogajanje, na katero vplivajo dogodki iz preteklosti.

Strahovi za gospo Alvingovo so, da bi se zvedela resnica o Osvaldovem (sin) očetu. Bolezen (sifilis) zaradi katere je umrl oče, se vrača na sina. Osvaldov strah je bolezen – odvisnost od drugih in bolečine. Osvald prosi mati naj mu prizanese muke in naj ga ubije.

Gospa Alvingova je tragična, saj mora odločati o Osvaldovem življenju. Osvald je tragičen, ker mora trpeti grehe svojih staršev (zakoni dednosti).

REALIZEM NA SLOVENSKEM (1848 – 1899)

Začne se 1848 z marčno revolucijo (ali 1849 – smrt Prešerna) in traja do 1899, ko Cankar izda svojo pesniško zbirko Erotika.

Slovenski realizem delimo na dve obdobji:

- **romantični realizem** □ (od 1848) do 1881
- **poetični realizem** □ od 1881 (do 1899)

Zvrsti slovenskega realizma:

▲ **Pesništvo** □ je še dokaj pomembno, saj je to pri nas edina razvita zvrst. Nastajajo preproste oblike, jezik in slog sta preprosta. Glavni pesniki: F. Levstik: Pesmi (1854), S. Gregorčič: Pesmi (1865) in Poezije (1882), J. Stritar: Pesmi (1869), A. Aškrc: Balade in romance.

▲ **Pripovedništvo** □ postopoma se oblikujejo različne vrste:

- *pripovedka* - krajša prozna pripoved, snov je vzeta iz ljudskega izročila. Jurčič: Spomini na delu, Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih.

- *povest* – srednje dolga pripoved, ki je namenjena preprostemu bralcu, snov iz kmečkega življenja (lahko zudi zgodovinska). Primeri: Jurčič Jurij Kozjak/Domen/Sosedov sin, Levstik: Martina Krpan, Tavčar: v Zali, ...

- *novele/slike/obrazi/značajevke* – Krajša besedila namenjena izobraženemu bralcu, postavljena v mestno okolje (lahko v njih nastopajo vaški posebneži). Tavčar: Med gorami, Cankar: Kmetijske slike, Jurčič: Telečja pečenka, ...

- *roman* – 1. slovenski roman: Jurčič: Deseti brat (1866); Tavčar: Visoška kronika/4000, Kersnik: Jara gospoda

- *potopis* – Levstik: Popotovanje od Litije do Čateža

▲ **Dramatika** □ Ljudske igre (manj zahtevne). 1. slo. tragedija: Levstik-Jurčič, Tugomer

SIMON JENKO: TILKA

Jenka uvrščamo v *romantični realizem*.

Tilka je značajevka (karakterna novela) {B2-297}

Glavan oseba je Tilka, mlad moški, ki se sedaj 1. v življenju znajde v situaciji, da mora nekaj storiti sam – zasnuti dekle, ki mu jo dodeli oče. To mu seveda ne uspe, ko se mu nesojena nevesta začne smejati. Tilka je tipičen antijunak in je tudi tragikomičen, opisan je ironično. Tilka svojega poraza ne sprejme kot poraz, ker: ni imel želje po poroki; prvič, ko je odvisen le od sebe, odpove – tega se ne zaveda □ zato je tragičen. Lahko trdimo, da je tragičen, komičen in tragokomičen.

JOSIP JURČIČ: TELEČJA PEČENKA

Bil je predstavnik *romantičnega realizma*.

Ta karakterna novela (realistična značajevka) je postavljena v malomestno okolje (trg). Jurčič je podnaslovil kot *Obraz iz našega mestnega življenja*. Osrednja oseba je upokojeni oficir Bitič. Telečja pečenka je edina stvar, ki Bitiču v življenju še kaj pomeni. Po naključju enkrat vidi, kako jo pripravijo in takrat se mu upre. Tako izgubi edini smisel v življenju. Zato mu prijatelj svetuje, naj se poroči, da bi mu žena kuhala (telečjo pečenko). Ko sliši, da ga nevesta noče, ga zadane kap. Bitič je do izgube telečje pečenke komičen, po njej pa tragičen. Jurčič uporablja veliko ironije. Jurčič nam pusti, da Bitiča spoznamo prek njegovih dejanj. Konec novele ni tragičen.

DESETI BRAT

Fabulo glej v Književnost na maturi str. 142.

Deseti brat je 1. slovenski roman (izide 1866).

Deseti brat (Martinek Spak) je rdeča nit romana in povezuje zgodbo z grajskega okolja in zgodbo iz vaškega okolja. Tehnika pisanja je analitična in sintetična. Sintetična pripoveduje o času od Kvasovega prvega do ponovnega prihoda na Slemenice, analitična tehnika pa je uporabljena pri retrospektivi zgodbe Martineka Spaka.

V desetem bratu srečamo **romantično-realistično dvojnost**. Lovre Kvas je sprva zelo čustvena oseba, želi pa ravnati razumsko. V odnosu do Manice ga vedno zanesejo čustvo. Vendar če se želi poročiti z Manico mora doštudirati. Konec romana je izrazito realističen. Manica je veliko stvarnejša od Lovreja – je realističen lik. Na drugi strani pa je Martinek Spak izrazito romantična oseba – je skrivnosten, močno čustvuje (ljubi mater in sovraži očeta).

IVAN TAVČAR: VIŠOŠKA KRONIKA

Tavčarja uvrščamo med realiste po značilnostih pisanja in ne po času nastanka besedil. Dela delimo glede na vsebino na: *kmečka vsebina* □ Cvetje v jeseni, V zali, Med gorami; in *dela z zgodovinsko tematiko* □ Višoška kronika, Grajski pisar. (posebej: utopični satirični roman 4000)

Višoška kronika je Tavčarjevo zadnje in najboljše delo. Nastane kot 1. del nameravana trilogije o Visokem, ki je pa ni nikoli dokončal. Čas dogajanja je 2. pol. 17. stol. in zač. 18. stol. Navezuje se na 30-letno vojno med rimokatoliki in protestanti.

Pripovedovalec je 1. osebni vsevedni (Izidor). V epilogu se kot pripovedovalec pojavi Izidorjev sin. Ženski liki so pri Tavčarju vedno idealizirani. Nikoli ne odločajo same o svoji usodi. Ob ženskah se razkrivajo tudi moški. Tako izvemo, da je Izidor neodločen in pasiven, Njemu nasproten je Jurij, ki tudi zaradi svoje odločnosti in aktivnosti dobi večje »nagrade« □ Agata, kmetija. Tavčar kaže, da ljudje kot Izidor ne morejo uspeti. Nagrajeni bodo ljudje, ki bodo sami kaj naredili zase (Jurij). To velja za celoten slovenski narod.

Roman je kronikalna pripoved – zgodovinska pripoved, ki je napisana v obliki fiktivne zgodbe. Napisana je v 1. osebi – kronist zapisuje tiste dogodke, katerim je bil sam priča.

CVETJE V JESENI

JANKO KERSNIK: JARA GOSPODA

SIMON JENKO: OBRAZI

Cikel Obrazi obsega 20 pesmi + uvod. Vsem pesmim je skupna ljubezenska tematika. Gre za lirsko-epske pesmi: pripoved – podoba iz narave, izpoved, izpoved – čustva (razpoloženja), ki ga vzbudi v bralcu.

Ločimo 3 skupine Obrazov: *romantični* – lirski subjekt in narava sta v sozvočju;

Obrazi razočaranja ali deziluzije – nasprotje med naravo in človekom in vedno je narava močnejša od človeka;

realistični – svet sprejema, kot stvarno dejstvo. Zato je od dogodkov neprizadet, ne pokaže čustev

Obrazi so Jenkovo najbolj realistično delo. Človek je minljiv, narava je večna. Jenkovi obrazi so vrh slovenskega realizma.

ANTON AŠKERC: MEJNIK

Je epsko besedilo – je **realistična balada**.

Pesem ima 2 možni razlagi: romantična – srečanje z duhom (poseg nadnaravne sile v dogajanje) – Vidova smrt; realistična – Martin se vrača pijan. V gozdu ima zato privid in go obdaja občutek tesnobe. Vidova smrt je le naključje.

SIMON GREGORČIČ: ČLOVEKA NIKAR

SMERI KONCA 19. STOL. – fin-de-siècle

Razvijejo se po l. 1890 in trajajo do l. 1900, njihov vpliv pa seže še daleč v prihodnost. Pojavi se kot nasprotje realizma in naturalizma. Uveljavijo se poteze, ki jih pozna že romantika.

Vsebinske značilnosti:

- ❶ V središče postavljajo človekovo notranjost ⇒ čustva, občutja, razpoloženja sanje ...
- ❷ Avtorji so prepričani, da so nadpovprečni, izjemni v doživljanju najrazličnejših občutkov. Pomembno o življenju se skriva v vsakem posamezniku.
- ❸ Poudarjajo *intuicijo* ⇒ nerazumski pristop k besedilu, ki zahteva od človeka določene sposobnosti za to (je dano, ni naučeno).
- ❹ *iracionalizem* ⇒ nekaj razumu nedostopno
- ❺ *individualizem* ⇒ vsak posameznik ima drugačno notranjo življenje – se razlikuje od drugih
- ❻ *spiritualizem* ⇒ vzroke iščejo v duhovnosti – DUŠA

Zvrsti tega časa:

▲ **pesništvo (samo lirsko)** – C. Baudelaire je začetnik fin-de-siècle – njegova pesniška zbirka Rože zla izide 1857 (hkrati z Gospo Bovary), P. Verlaine, A. Rimbaud, S. Mallarme

▲ **pripovedništvo** – Razvije se kratke prozne oblike – novela, črtica, pravljica (za odrasle). Takrat izide tudi edini pomembnejši roman O. Wild: Slika Dorian Graya

▲ **dramatika** – značilna je *lirsko poetična drama* – napisana v verzih z vzvišenim slogom. Predstavnimi.: Wild, Čehov

Glavni središči te književnosti sta v Franciji in Angliji.

NOVA ROMANTIKA

Izhaja iz romantike, vendar stara nasprotja (ideali – stvarnost) dožene do skrajnosti. V novi romantiki idealov NI več (ne verjamejo več vanje). Poudarjajo tudi nasprotje med posameznikom in družbo – sprtost posameznikov z okoljem, mu nasprotujejo (izpostavljajo svojo drugačnost).

DEKADENCA *decadence* (fr.) – propad, razkroj

Ta smer je prepričana, da je civilizacija dosegla vrh in tako lahko sledi le še njen propad ob koncu stoletja. To zadnje desetletje je treba UŽIVATI. Umetnost ostane edina vrednota. S pisanje skušajo ustvariti najrazličnejša občutja in pri tem gredo do skrajnosti □ dekadenti so skrajneži. Družba ima do njih negativen odnos in to je njim všeč. Dekadentom namreč ni nič sveto. Dekadenti so pesimistični □ niti posmrtno življenje ne obstaja. Pomembna jim je le lepota – njihov edini ideal.

SIMBOLIZEM

Za konkretnimi pojavi se skriva višja, globlja resničnost, ki je čutom nedostopna. Lahko jo občutimo s pomočjo intuicije. **Simboli** so besede, ki imajo poleg osnovnega še dodaten pomen, ki je veliko pomembnejše. Ti pomeni so težko dojemljivi, saj niso razložljivi. V besedilu delujejo besede tudi s svojo zvočno podobo.

□ *larpurlartizem* □ težnja, da je umetnost sama sebi namen, njihov edini je da so lepa

□ *esteticizem* □ življ. nazor, ki vidi najvišjo vrednoto v lepoti, estetskem užitku in učinku (besedila morajo biti lepa) ne glede na socialne in moralne učinke.

IMPRESIONIZEM

Ta čas se pojavi nov **slog** (način pisanja) □ *impresionizem*. Poudarja trenutne vtise, ki jih avtorji tako skušajo ujeti. Oblike se zelo kratke, ni sklenjenega opisa zun. Dogajanja, pač pa samo neposredni čutni vtisi, predstave, razpoloženja. Pojavlja se zlasti v črticah novelah in pesmih (lirski), lahko pa tudi v romanih ter dramah.

□ OSCAR WILD: *Saloma*

Je lirsko poetična drama, napisana 1891 in prvič uprizorjena 1896 v Parizu. Je dekadenci delo. Glavni motiv je svetopisemski iz nove zaveze – obglavljanje Janeza Krstnika (Johanaan). V svetopisemski zgodbi je bolj kot Saloma neg. izpostavljena njena mati. Dramske osebe: glavne osebe so Saloma, Herod, Herodiada, Johanaan; ostale so brez imen, označene so le s položajem. Izpolnjena je klasična *zahteva treh enotnosti* – enotnost kraja (terasa pred Herodotovo palača), enotnost časa (en večer) in enotnost dogajanja (le ena zgodba). Drama je *enodejanka* – ima samo eno dejanje. Upoštevana je tudi *stanovska zapora*, nastopajo le osebe iz višjega sloja.

SPOROČILO: Zunanja lepota se ne kaže v človekovi duši. Drama je prikaz, kako lahko skrajna čustva pripeljejo ljudi do skrajnih dejanj.

Saloma je lirsko poetična drama z elementi tragedije. Poetična, ker je napisana v verzih v privzdignjenem slogu, poudarjena notranjost oseb. Elementi tragedije: tragičen konec □ Saloma je sama kriva za svoj propad (ni tragična), tragičen je Johanaan. Mračno vzdušje ustvarja vodilni motiv – luna (vsaka oseb jo vidi drugače). Ta ni glavni motiv – svetopisemska zgodba. Vendar to ni klasična tragedija, ker je premalo zunanjega dogajanja. Dramska napetost se stopnjuje in doseže višek tik pred Herodovo vdajo proti Salomini zahtevi.

C. BAUDELAIRE: *Tujec* {B2/400}

Baudelaire je začetnik novoromantične knj. Njegova 1. zbirka je *Rože zla*, ki izide leta 1857. Pri njem se uveljavi nova romantika, simbolizem in dekadencia.

Po obliki je pesem v prozi – za novo romantiko zelo značilna oblika – napisana je v prozi, ki je ritmizirana in je lirski. Pesem je novoromantična, ker obnavlja staro romantično nasprotje med posameznikom in družbo. Napisana je v obliki dialoga/monologa (odvisno od interpretacije). Tujec

hrepeni po nečem, kar bi dalo življenju smisel, a ne ve kaj bi to bilo (oblaki). Nima več idealov. Pesem je lirski, njena tema je osamljenost, odtujenost človeka, ki živi proč od vseh vrednot svojega časa.

C. BAUDELAIRE: Sorodnosti {B2/398}

Je iz zbirke Rože zla. Je simbolistična pesem. Ta pesem je upesnitev pesnikove lastne poetike. V pesmi se pojavljajo simboli (besede, ki imajo še 2. pomen). Besede delujejo tudi s svojo melodijo □ melodičnost besed. Z razumom se ne moramo približati besedilu (samo z intuicijo). Za pesem je značilna **sinestezijska ali soobčutje** □ to je združevanje različnih čutilnih zaznav (npr: slišimo barve, vidimo zvoke,...). To je značilno za simbolizem – vsi različni čuti se v pesniku združijo v eno. Po obliki je pesem sonet, vendar nima klasične rime.

P. VERLAINE: Jesenska pesem {B2/403}

Je novoromantično delo, lirski subjekt je izrazito pasiven.

SLOVENSKA MODERNA {B3/129-131}
1899 – 1918

Začne se l. 1899 s koncem realizma. Tega leta izideta dve zbirki: Zupančič: Čaša opojnosti in Cankar: Erotika. Konča se l. 1918 s Cankarjevo smrtjo in s koncem 1. sv. vojne. Predstavniki moderne so v slo. knj. uvajali vplive nove romantike, simbolizma in dekadence, nasprotujejo pa realizmu in naturalizmu 19. st. Istočasno z moderno pa ustvarja še kar nekaj piscev, ki nadaljuje real. in natur. tradicijo in jim pravimo *sopotniki moderne* (Tavčar,...).

Zvrsti moderne:

▲ **pesništvo** □ lahko izražajo čustva in razpoloženja. Pesništvo je osrednja zvrst. Predstavniki: Kette, Zupančič, Murn,...

▲ **pripovedništvo** □ Cankar je njegov edini predstavnik pri nas. Pripovedne oblike: roman, povesti, novela, črtica – krajše delo, ki ima lirsko-epski značaj. V središču je en dogodek, ki je lahko le nakazan. V črtici so pomembna čustvena stanja, ki jih ta dogodek pusti v literarni osebi.

▲ **dramatika** □ Cankar predstavlja vrh slo. klasične dramatike. Najpomembnejša dramska dela (vsa Cankar): Hlapci, Kralj na Betajnovi, Za narodov blagor (satira), Pohujšanje v dolini šentflorjanski (farsa ali burka □ preprosta oblika komedije).

DRAGOTIN KETTE (1876 - 1899) {B3/19}

Njegova pesniška zbirka Poezije je izšla 1900, to je po njegovi smrti. Za tisk jo je pripravil Aškerc. Njegove pesmi delimo glede na tematiko:

- ljubezenske pesmi
- bivanjske (refleksivne) pesmi □ piše v moderniziranih sonetih (drugačna rima)
- pivske pesmi (redke, ki so vesele)

Kettejeva poezija povezuje tako tradicionalne, kot tudi moderne prvine.

□ *Na trgu* {B3/11}

Je ljubezenska pesem. Osrednji (vodilni) motiv je vodnjak. Oblikovno je pesem podoknica oz. serenada (izvira iz srednjeveške trubadurske lirike). Ljubezen je obsojena na propad, vendar je ta trajna. Pesem ima moderno obliko z nekaj tradicionalnimi elementi. Tradicionalna je razporeditev rime, verzov in stopice; moderno pa je to, da pesnik sam ustvari novo pes. obliko.

Verzni prestop ali enjambement (B3/12) je prehod skladenjsko-pomenske enote iz enega verza v drugega. To pesnik uvede zaradi oblike, besede so tako bolj poudarjene.

Na molu San Carlo (VII) {B3/14}

Je cikel pesmi. Pesnik govori o dveh vrstah ljubezni – 1. je ljubezen do mlade Angele; 2. pa je do dekleta na čolnu. Prva je nedostopna in duhovna, druga je pa dosegljiva, telesna oz. čutna. Prva ga osrečuje, druga ga onesrečuje. Oblika je tradicionalna.

SPOROČILO: Pesnik z dosegljivo ljubeznijo ni zadovoljen.

JOSIP MURN – ALEKSANDROV (1879-1901) {B3/29}

Njegova pesniško zbirko *Pesmi in romance* (1903) izide 2 leti po njegovi smrti. Zbirko izda njegov prijatelj Ivan Prijatelj.

Murnove pesmi delimo:

- čiste impresije – trenutni vtisi iz narave. Murn velja za slo. najboljšega impresionista.
- impresija + refleksija (razmišljanje) – v 1. delu pesmi izpostavi trenutek iz narave, kateri pripravi pesnika k razmišljanju (2. del pesmi).
- kmečke pesmi – so edine njegove optimistične pesmi. Nastajale so na podežlju.

Murn je impresionist po načinu pisanja in tudi po načinu doživljanja sveta. Njegovo življenje je sestavljeno iz trenutkov, ki se zelo in stalno spreminjajo.

Sneg {B3/22}

Pesem spada med pesmi impresije in refleksije. Impresij se kaže v 1. kitici, v 2. pa pesnik razmišlja o smislu življenja. To vprašanje (začetek 2. kitice) je retorično.

– *Ko dobrave se mračé* {B2/23}

Pesem je razpoloženska, je osebno-izpovedna. Izpostavljeno je nasprotje med naravo in pesnikom. Pesnik se počuti zelo osamljenega. V zadnji kitici si želi spremembe, ki bi zakrila njegovo žalost. Pesem je grajena na nasprotjih med človekom in naravo, narava je mirna, tiha. Pesnik na drugi strani pa je osamljen, nesrečen, nima miru. Pesnik si želi sprememb, ki bi dale smisel njegovemu življenju, ki bi prekrile osamljenost. Pesnikove želje se verjetno ne bodo uresničile. Motiv te pesmi je podoben kot v Larmontovi pesmi *Jadro*.

Pa ne pojdem prek poljan {B3/23}

Pesem je metaforična – je večpomenska. Številne besede v pesmi so simboli – zato je pesem simbolistična. Človek smrti (črni vran) v svojem življenju (poljan) ne more uiti. Smrt ne pomeni konec njegovega trpljenja.

– *Pesem o ajdi* {B3/25}

Spada med Murnove kmečke pesmi in je eno izmed redkih optimističnih del. Zelo so izpostavljene čutne zaznave – vid (bela), tip (gorka), vonj (diši), sluh (šumi). Osrednji motiv je ajda, pojavljajo se pa še 3 motivi – čebela – kako ajda omami čebelo; kmet – kmet spoštuje ajdo in on mu ves trud povrne; in čarovnica – simbol zime/smrti za ajdo

Pesem lahko razumemo na 2 načina:

1. Pesem o ajdi, pesnik izpostavi njeno bogastvo, kmet se ji zahvali, vendar je ajda obsojena na smrt.
2. (kot metafora) Ajdo primerja z žensko, ki je lepa, omamna, privlači (kot ajda čebelo). Kmet je katerikoli človek, ki spoštuje ženske. Smrt je neizogibna.

SPOROČILO: Vse lepo, krasno se enkrat konča, je minljivo.

Vlahi {B3/26}

Rima je moško in rima se -o, ki ustvarja žalostno, otožno, temno razpoloženje. Vlahi so metafora človeka in njegovega brezciljnega tavanja skozi življenje.

Murn je eden izmed najbolj pomembnih slo. lirskih pesnikov. Pesnik je vedno v pesnih razočaran, odtujen. Murnov Glavni motiv je smrt.

IVAN CANKAR {B3/80}

Cankarjevo ustvarjanje delimo na 3 obdobja:

- *zgodnje obdobje* (do 1900) □ nastaja poezija in kratka proza, vpliv dekadence
- *zrelo obdobje* (1900-1910) □ To je družbeno kritično obdobje – kritizira razmere v družbi, nastanejo vsa obsežnejša besedila. Čutiti je vpliv realizma, naturalizma in simbolizma, na njegov slog pa vpliva impresionizem.
- *moralno/etično obdobje* (po 1910) □ obravnava moralna vprašanja, kaže se vpliv krščanstva (simboli iz cerkvenega okolja)

Cankarjeva pomembnejša dela:

- pesništvo: Erotika (1899) – pesniška zbirka v kateri se kaže vpliv dekadence
- pripovedništvo: Na Klanecu, Hiša Marije pomočnice (oba romana), Kurent, Hlapec Jernej in njegova pravica, Martin Kačur (povesti), piše pa tudi črtice – zbirke črtic Moje življenje in Moja njiva
- dramatika: Hlapci, Za narodov blagor, Pohujšanje v dolini šentflorjanski, Kralj na Betanjovi

Vinjete – 1899 {B3/33}

Je 1. Cankarjeva zbirka proze – kratka proza (črtice in novele). Epilog je zadnje in zaključno poglavje. Pomembno je, ker v njem Cankar pokaže svoj literarni nazor. Cankar se po realizmu obrne k novim smerem kot so nova romantika, dekadenca in simbolizem. V besedilu se ponavlja beseda duša □ človekova notranjost.

□ Na klanecu – 1902 {B3/36}

Zvrstno- vrstna oznaka:

✦ materinski – ženski roman

✦ biografski/avtobiografski roman □ Francka naj bi bila Cankarjeva mati, kažejo se tudi pisateljve prvine, vendar so podatki preoblikovani – niso vsi resnični

✦ proletarski roman □ prikazuje življenje ljudi z dna družbe

✦ socialni/družbeno kritični roman □ prikazuje razmere v družbi in jih tudi kritizira

Je Cankarjevo najobsežnejše delo. Napiše ga iz dveh razlogov: ❶ z roman želi postaviti spomenik materi; ❷ zaveda se socialne stiske Slovence tistega časa.

Roman ima *impresionistično zgradbo* □ Franckino življenje ni opisano sklenjeno, ampak pisatelj osvetljuje le odlomke iz njenega življenja. Roman je tudi *ciklični* □ isti motiv (vodilni motiv) na začetku in koncu. Vodilni motil (motil, ki se pojavlja na ključnih delih besedila) je tek za vozom.

Fatalizem je prepričanje, da je človekova usoda določena že v naprej, Kdor se rodi reven, reven tudi umre.

V besedilu se pojavljajo različni simboli:

- **tek za vozom** □ hrepenenje po boljšem življenju, ki pa se odmika in ga ne moremo doseči
- **klanec** □ simbol revščine, siromaštva in brezizhodnosti (s tem tudi fatalizem). To najbolj udejanja Lojze.
- **luč na učiteljevem oknu** □ upanje v boljše življenje, ki pa je lahko doseženo le z izobrazbo in vztrajanjem
- **ruta/predpasnik**

V romanu se kažejo različne smeri:

➤ simbolizem □ pojavljajo se določeni simboli

➤ dekadenca □ lik umetnika, ki je moralno problematičen in vdor mestnega sveta na podeželje, ki je s tem obsojeno na propad (mesto je že pokvarjeno)

➤ naturalizem □ prikaza siromaštva, revščine, povezanost usod (usode staršev se prenesejo na otroke)

➤ impresionizem □ zgradba

SPOROČILO: S pomočjo izobrazbe in volje se lahko rešimo slabega socialnega položaja – učitelj Krivec in luč v njegovem oknu.

Hlapec Jernej in njegova pravica – 1907 {B3/47}

Je simbolistična povest. Povest nastane v povezavi z volitvami leta 1907. V povesti se kažejo Cankarjevi politični nazori. Zgradba je *ciklično paralelna* □ začne in konča se na Stritarjevi kmetiji, srečanja ko išče pravico so si zelo podobna. Povest temelji na *idejnem stopnjevanju* □ Jernej se vse bolj zaveda, da zanj (hlapca) pravice ni.

SPOROČILO: Jernej spoznava, da pravice za delavca ni, ker je družba zgrajena na napačnih temeljih – temelji na lastnini ne pa delu.

Jernej lahko primerjamo z Don Kihotom. Jernejevi ideali izvirajo iz prihodnosti, Don Kihotovi pa iz preteklosti. Hlapec Jernej je simbol delavca. Njegove lastnosti v besedilu so zelo splošne (njega kot osebo ne spoznamo). Ogenj na koncu je simbol revolucije, upora, ki bo spremenil družbeni red na boljše za delavce.

□ *Hlapci* – 1910 {B3/76}

Še vedno je realistična drama, hkrati pa je tudi meščanska drama z elementi satire in tragedije. Postavljena je v malomeščansko okolje. Satira kritizira z posmehom (ironijo). Tu kritizira spreminjanje prepričanja zaradi koristi (1/2/3 dejanje). V 4. in 5. dejanju pa se dogajanje prevesi v tragedijo. Jerman je tragičen, saj ima poz. prepričanja in prav zaradi tega je kaznovan. Hlapci kot simbol ima 2 pomena: ❶ Hlapci so učitelji; ❷ Hlapci so Slovenci, ker se podrejajo in zato ne vidijo kaj bi jim dar nov položaj. Cankar skuša z izobrazbo dvigniti ljudstvo iz tega podrejenega položaja.

□ *Martin Kačur* – 1907 {B3/43}

Je roman, po nekaterih razlagah pa tudi povest. Ima podnaslov *Življenjepis idealista* □ *biografski roman*.

OTON ZUPANČIČ (1878-1949)

Z obdobjem moderne povezujemo njegove prve pesniške zbirke, kasnejših ne več. Najpomembnejše pesniške zbirke: *Čaša opojnost* (1899); *Čez plan* (1904) – v njej se kaže vitalizem. *Vitalizem* je vera v človeško moč; *Samogovori* (1908) – reflektivna poezija, v katerih razmišlja o smislu življenja. Prevladuje domovinska tema in tema umetniškega ustvarjanja. Župančičeva najbolj pesniška zbirka; *V zarje Vidove* (1920); *Zimzelen pod snegom* (1945) – pesmi napisane med 2. sv. vojno pri partizanih. Zadnji dve zbirki ne spadata k moderni,

Pisal je tudi dela za otroke (*Ciciban*) in dramska dela □ tragedija *Veronika Deseniška*. Veliko je tudi prevajal.

Duma {B3/90}

Je iz zbirke *Samogovori*. *Duma* je ukrajinska ljudska pesem, ki ima otožno razpoloženje. To delo je Župančičeva najdaljša pesnitev. Besedilo je lirsko – v ospredju je pes. izpoved.

Sestavljena je iz dveh delov:

1. del: Ženski glas opeva lepoto domovine, ki je prikazana idilično. Tujino zavrača in se ne zaveda, da ta idiličnost pomeni zaostalost. Moška pesem (pesem mest) je ženski (zelena pesem) nasprotna, moški glas poje o napredku v tujini. Pesnik je nad tem navdušen, saj tujina prinaša tudi napredek.

2. del: Najprej glas pesnikovega srca idilično opeva lepote domovine. Nato se ozre v otroštvo, ki se zaključi s spominom na Gregorjevo. Naslednja tema, ki sledi je izseljevanje

prebivalstva iz slovenskih dežel – najprej jo nakaže z metaforo o lastovkah, ki se ne vrnejo več. Starejši umirajo, mlajši odhajajo.

Za Dumo je značilno: otožno razpoloženje, tema je domovinska, pesnik izpostavi razliko med modernim in tradicionalnim načinom življenja. Domovina je lepa, a ne nudi možnosti za preživetje.

ALOJZ GRADNIK (1882-1967)

Bil je sopotnik moderne. Bil je tudi pomemben prevajalec. V njegovih delih lahko najdemo značilnosti moderne (poudarja čustva, ki so zelo močna, zasledimo dekadencijske prvine, pesimizem, ljubezen – smrt). Vendar imajo njegove pesmi za razliko od moderne tradicionalne oblike in verz je nemelodičen.

Pisma {B3/123}

Je cikel pesmi – pesmi, ki jih združuje tema (tu ljubzenska). V vseh pesmih cikla je lirski subjekt ženska, naslovnik pa mrtvi moški.

5. pismo – Ni se še sprijaznila z njegovo smrtjo. Duhovno sta še vedno povezana.

6. pismo – Sprašuje se ali naj stori samomor. Vendar je možnost, da drugega posmrtnega življenja ni (nasprotje: zlate sanje : nič). Odgovor je, da je bolje, kar ima zdaj, kot da se izgubi v nič.

7. pismo – Tu se kaže telesna ljubezen. Pripravljena se mu je popolne predati, tudi če ga ni.

KNJIŽEVNOST MED OBEMA VOJNAMA

Traja od 1918 → konec 1. sv. vojne; do 1941 začetek 2. sv. vojne.

Delimo jo na 2 obdobji:

– 1918-1930 → **ekspresionizem**

– 1930-1941 → **socialni realizem**

EKSPRESIONIZEM

expresio (lat.) = iztis

Ekspresionizem je nasproten impresionizmu. Eks. avtorji vsebino svoje duševnosti prenašajo v zunanji svet. Zato se osnova sveta spremeni – postane izraz posameznikove duševnosti, ker so ta občutja boleča postane svet temačen, mrk,... → *groteskna* podoba sveta.

Na ekspresionizem vpliva:

① 1. sv. vojna s svojimi grozotami → človek postane razčlovečen

② kriza kapitalizma – 20. leta, vrh 1929

③ ruska oktobrska revolucija 1917 → avtorjem dajo upanje na boljše. Pojavi se zahteva po novem prenovljenem Človeku.

Značilnosti ekspresionistične književnosti:

V središču je izpovedovanje moralnih doživetij prek lit. del. Ekspresionistična knj. je izrazito kontrastna – dela temeljijo na skrajnostih (tipično nasprotje: življenje – smrt). Tipično sredstvo so *ekspresivne besede* (crkuje ...). Z njimi želijo v bralcu vzbuditi nek vtis, nas šokirati .

Zvrsti:

1. *Pesništvo* → je osrednja zvrst. v slov. knj. se uveljavijo 3 smeri eksp. pesništva:

- religiozni e. → rešitev išče v veri (Vodnik, Kocbek)

- kozmični e. → ozirajo se v vesolje (Podbevšek)
- socialni e. → najbolj povezan z oktobrsko revolucijo (Kosovel)

2. *Pripovedništvo* → Ivan Pregelj – zgod. snov. Tudi Jarc (roman Novo mesto)

3. *Dramatika* → Slavko Grum (Dogodek v mestu Gogi)

SREČKO KOSOVEL 1904-1926

Je najpomembnejši slovenski ekspresionistični pesnik.

Obdobja njegovega ustvarjanja:

1. *impresionistično* → navezuje se na impresionizem. Pesmi govorijo o Krasu, materi in slutnji smrti.
2. *ekspresionistične* → vizija propada sveta in Evrope ter rojevanje novega Človeka.
3. *konstruktivistično* → po tematiki se ekspresionizem, spremeni se slog. Konstruktivizem je ena izmed modernih smeri 20. stol. (najprej se pojavi v slikarstvu) Te pesmi delujejo tudi oblikovno. Kosovelove konst. pesmi izidejo šele l. 1967 v zbirki Integrali.

Balada {B3-349}

Je impresionistična pesem. Pesem je moderna balada – je krajša, lirski; balada je zaradi mračnega vzdušja in tragičnega konča. Začetno vzdušje je mirno. Brinjevka lahko predstavlja osamljenega človeka. Pesem lahko razlagamo tudi kot simbol za Slovence, ki jih ogroža smrt (Italijani – 1. SV).

Slutnja {B3-349}

Slutnja je impresionistično delo. Je kratka, iz 3. kitic, verzi so različni, rima je moderna. Gre za *nominalni slog* → v ospredju so samostalniške (in pridevniške) besede, glagolov je malo (le en v celi pesmi). Stavki so *eliptični* → glagoli so izpuščeni. V pesmi se združujeta 2 značilna motiva: slutnja smrti in mati. Smrti ne moreš uiti; tudi mati, ki ga spremlja z očesom mu ne more pomagati.

Ekstaza smrti {B3-350}

Je tipičen primer ekspresionistične knj. Za ekspresionizem so značilno vizije. Pesnik doživi privid o smrti, o umiranju Evrope. Bogata Z Evropa ne more ubežati svojemu propadu. V pesmi se pojavlja refren: »Vse je ekstaza, ekstaza smrti.« To je dokončna vizija propada človeka. Ekspresivne besede so slogovno zelo bogate, saj pesnik tako nazorno pokaže svoja občutja.

Sporočilo: Nov Človek se lahko pojavi šele, ki bo vse staro umrlo, propadlo. Zato moramo vsi umreti ne glede na krivdo.

Voda simbolizira možnost čiščenja, kri pa je simbol smrti.

Pesem št. X {B3-352}

Po zgradbi je pesem konstrukcija. Človek crkuje – je razčlovečen. Na drugi strani je prikazano umiranje podgane. Človek je manj vreden od podgane. Razlog za to je napisan na koncu – ljudje ob podobah mrtvih ne naredijo nič, ampak le berejo in se bojijo Boga → so pasivni. Bog pa je nedejaven in nič ne spremeni.

Sporočilo: Pesnik kritizira nedejavnost ljudi, ki bi le tako lahko dali svojemu življenju smisel.

Kons. 5 {B3-352}

Je tipično konstruktivistično besedilo. Pesnik izenači zlato (bogastvo) in gnoj (»propad«). Vse je enako nič. Če nimaš duše, ne potrebuješ zlata. Če pa imaš dušo, ne potrebuješ ničesar. Konec ima več razlag: J.A. – potrditev; I.A. – posmeh; ...

SLAVKO GRUM (1901-1949)

Je najpomembnejši slovenski ekspresionistični dramatik. Poleg dram je pisal tudi črtice. V delih ga zanima predvsem duševnost oseb, ki so v drami popačene – groteskne. Uvaja psihoanalizo. Večina nastopajočih oseb je psihično bolnih.

Dogodek v mestu Gogi

????????????????????????????????????

IVAN PREGELJ 1883-1960

Najpom. dela: Tolminci, Bogovec Jernej, Plebanus Joanes (zgodovinski romani), Matkova Tina (novela). Ni »pravi« ekspresionist – je starejši, motivi in teme njegovih del so povezani z zgodovino. Bil je katoliški pisatelj – religiozne teme in motivi. Ekspresionistični je slog in osebe (čustveno razklane, trpeče, pretiravanja, zun. podoba je popačena, razdvajajo jih močna nasprotja), ki običajno tragično končajo.

Matkova Tina

????????????????????????????????????

SOCIALNI REALIZEM

Socialni realizem → Uveljavi se le v slov. knj. Njegov namen je prikazovanje družbe, družbene razmere pri čemer se naslanja na nižje sloje. Prikazuje njihov boj za preživetje in v večini del napovedujejo boljšo prihodnost. Pogosto se srečuje s kritiko vladajočega razreda.

Zvrsti:

1. *Pripovedništvo* → novele, povesti, romani (kolektivni roman – v središče postavlja neko skupnost – Požganica, Doberdob). Avtorji: Prežihov Voranc, Miško Kranjec, Kosmač, A. Ingolič, I. Potrč ...
2. *Dramatika* → Bratko Kraft – piše zg. drame v katerih so izpostavljena druž. razmerja med različnimi sloji. Jasno je izražena tudi ideja – višji razredi bodo propadli. Npr: Celjski grofje
3. *Pesništvo* → Mile Klopčič, Tone Seliškar

PREŽIHOV VORANC

Boj na požiralniku

????????????????????????????????????

SVETOVNA KNJIŽEVNOST 20. STOLETJA

{B3-327}

Nadaljujejo se še vplivi prejšnjih smeri (realizem, simbolizem in manj naturalizem ter dekadenca). Na novo pa se pojavi **modernizem** – Modernizem je skupno ime za različne smeri, ki se uveljavijo na zač. 20. st. – futurizem, dadaizem, ekspresionizem, konstruktivizem, nadrealizem,...

Vsem tem smerem je skupno:

- Modernisti skušajo čim bolj natančno izraziti psihično vsebino posameznikove zavesti, pa tudi podzavesti. Zunanji svet jih ne zanima – le kolikor vpliva na posameznikovo zavest.
- Personalni (osebni) pripovedovalec – vsi podatki so subjektivni
- Uveljavi se **notranji monolog** (nov način pisanja – slog) s katerim lahko izrazimo *tok zavesti* (vsebina). /Da določeno vsebino (tok zavesti) lahko izrazimo potrebujemo določeno oblikovno sredstvo (notranji monolog)/ Tok zavesti je vse kar se pojavlja znotraj zavesti. Notranji tok je tudi *asociativni tok* – neurejeno pisanje (neka misel asociira do neke druge).
- Odnos do jezika → Jezik mora biti popolnoma svoboden, sproščen, nobena pravila naj ne omejujejo avtorja (ni ločil, ni velikih začetnic,...).

SMERI MODERNIZMA

FUTURIZEM

Uveljavi se po letu 1909, ko T. Marinetti izda *Futuristični manifest*. Manifest je programski povzetek literarnih ciljev – literarni program, ki je za vse pripadnike zavezujoč. Futurizem zavrača vse, kar je staro, pripada tradiciji. Na to mesto morajo postaviti, kar je novo – tehnični razvoj, vojne,... Futuristi povečujejo vojno.

2. center futurizma je v Rusiji → *revolucionarni futurizem* (V. Majakovski). Hvali predvsem »novo« družbo, »nove« ljudi in odnose med njimi (začetek socializma).

DADAIZEM

Besede razpadejo na zloge, so brez pomena. D. je usmerjen k skrajnemu *nihilizmu* – upira se tradicionalni kulturi (estetiki) in zahteva vrnitev k primitivnim glasovom, pomembnejši od smisla postane ritem verza. Niso več prava besedila, saj nimajo smisla. Nastal je iz protesta zoper vojno, meščansko družbo in njegove kulturne in umetniške tradicije. Zavzemali so se za avtomatično pisanje brez razumskega nadzora.

EKSPRESIONIZEM

E. se pojavi po 1. sv. vojni, oktobrski revoluciji, v času krize kapitalizma. Ima jasno idejo → bralca želi presenetiti, šokirati. V ta namen uporablja ekspresivne besede in barvne besede. Avtorji v svojih delih močno pretiravajo. Rešitev vidijo le v propadu sveta, iz tega trpljenja pa se bo rodil nov Človek. Ekspresionizem se uveljavi predvsem v Nemčiji.

KONSTRUKTIVIZEM

Najprej se pojavi v slikarstvu. Poezija nastaja kot konstrukcija (največkrat kot lepljenka). Glej S. Kosovel: Kons. 5, Pesem št. X

NADREALIZEM ali SURREALIZEM

Od vseh smeri ima največ avtorjev in je najbolj vpliven (vpliva še dolgo v prihodnost). Pojavi se 1910 in v glavnem se zaključi pred 2. sv. vojno. 1924 izda A. Breton *Manifest nadrealizma* – pravi, da poskuša nadrealizem ohraniti resnično zapisovanje misli. Tako se razvije neka višja resničnost. Prava resničnost se skriva v posameznikovi zavesti in podzavesti (tudi v sanjah). Za dela so značilne *nadrealistične metafore* → pomenski prenosi morajo biti čim večji, tako pa postanejo zelo težko razumljivi. Iz tega sledi tudi lepota. Besede dobijo neobičajno rabo, nastanejo nove besedne zveze, ki v bralcu vzbudijo presenečenje.

Večino teh smeri (razen ekspresionizma) lahko združimo v pojmu **literarna avantgarda** – zavračajo vse, kar pripada preteklosti in vsaka na svoj način prinašajo novost.

SOCIALISTIČNI REALIZEM

Vzporedno ob teh smereh se v Rusiji pojavi **socialistični realizem**, ki pa NI modernistična smer, ker nadaljuje tradicijo realizma. Uveljavi se po letu 1917 (oktobrski revolucija). Ima ideološke lastnosti – prikazuje nov družbeni sistem kot najboljšega od vseh. Besedila se izrazito nekritična – je neke vrste propagandna smer.

MODERNISTIČNE ZVRSTI

1. *Modernistična lirika* se uveljavi po letu 1910. Zanja je značilno, da izpostavlja zavedna in nezavedna stanja podzavesti. Besedila so nelogična, nerazumljiva, v liriki ni več osebnega

izpovedovalca – njegovo mesto prevzame pesnik sam. Poudarjena je zvočnost in likovnost besedil. Motivi in teme so nelogični, nepovezani. Dela imajo težko smiselno dojemljivo idejo. Zgradba ni več pravilna, je svobodna. Zelo je pa pomemben ritem, ki pa ni metrum (ni urejen).

2. *Pripovedništvo* → razvijeta se predvsem *roman* in *novela*. Vendar ni več klasični roman. Modernistični roman ne kaže sklenjene podobe zunanjega sveta. Dogajanje je postavljeno v kraj in čas, o katerem zvemo le toliko, kolikor doživlja osrednja oseba – zelo subjektivno. V središču so misli glavne osebe, njegove sanje, podzavest,... Pripovedovalec je personalni (1. ali 3. osebni). Uporabljajo se nova pripovedna sredstva: notranji monolog, dialoga je zelo malo, ni prave zgodbe, zgrajeni so na principu asociacij. Od 2. sv. vojne dalje se romani močno povezujejo s filozofskimi smerni (predvsem z eksistencializmom in filozofijo absurda). Avtorji so pisatelji in filozofi hkrati (Sarte, Camus). Glavni predstavniki: J. Joyce, M. Proust, F. Kafka,...

Po l. 50 se razvije *novi roman* – še težje razumljiv od modernega. Še kasneje pa se pojavi tudi *novi novi roman*, ki pripelje te nazore do skrajnosti.

Kot odgovor na to skrajnost se v 60-tih letih uveljavi **POSTMODERNIZEM**. Ta se vrača k tradiciji – zgodba ima fabulo, kraj in čas dog. sta znana, osebe so prepoznavne. Avtorji radi združujejo žanre (Umberto Eco: Ime Rože).

3. *Dramatika* → razvijejo se različne oblike: drama absurda, generacijske drame, drame z mitskimi prvini, poetične drame, dokumentarne, mistične, tezne drame,... (več B3-329)

FEDERICO GARCIA LORCA (1898-1936) {B3-164}

V njegovih delih se močno kažejo vplivi tradicije, ciganov (jug Španije – njegovo domače okolje) in močno tudi modernizem, predvsem nadrealizem. Pisal je pesmi in drame.

□ **Vitezova pesem** {B3-161}

Tako se imenuje, ker je lirski subjekt vitez. Zato je pesem vložnica – pesnik prevzame vlogo nekega lirskega subjekta. Vitez je del španske preteklosti □ vpliv tradicije. Tema je bivanjska (slutnja o smrti). Prva 2 verza se ponovita še na koncu in tako predstavljata okvir pesmi.

Osrednji motiv je vitezovo hrepenenje po Cordobi, vendar je ta oddaljena in sama. Ne bo je dosegel, ker ga čaka smrt še preden pride v Cordobo. Vitez je pripravljen na pot do Cordobe, a se hkrati zaveda, da tja ne bo prišel.

Vitez je simbol za človekovo usodo nasploh. Cordoba je simbol za cilj, ki ga človek želi doseči, a se hkrati zaveda, da ga ne bo nikoli dosegel. Pojavljata se značilni modernistični barvi: črna (smrt) in rdeča (kri). Modernizem se kaže tudi v eliptičnih stavkih (izpuščeni so glagoli), vzklikih, paralelizmih,... Nadrealizem se kaže v povezovanju stvarnega sveta z nezavednim svetom v človeku.

□ **Mesečniška romanca** {B3-162}

Je iz zbirke *Ciganske romanca* (1928), ki se snovno navezuje na cigansko špansko okolje. Je izrazito nadrealistično delo. Lorca je ohranil nekatere znač. kl. romanca, druge pa je spremenil. Tako je to *moderna romanca*. Dogajanje je potopljeno v zeleno barvo.

Pesem je ena sama metafora in je zato razložljiva na več načinov. Metafore so nadrealistične – delujejo z razpoloženjem, ki ga ustvarjajo in so težko povezljive. Kot refren se pojavlja verz: »Zeleno, ki te ljubim zeleno.« Ima še epsko podlago, vendar je ta zabrisana, skrivnostna (razdeljena na drobce kot v sanjah). Glavni temi sta ljubezenska in smrt.

Pesem ne deluje s pomenom, temveč s vzdušjem, ki ga ustvarja.

JAMES JOYCE (1882-1941) {B3-193}

Hodil je v jezuitsko šolo. Čeprav krščansko vzgojo zavrača, ta kasneje močno vpliva na njegova dela. Njegova najpom. dela: Ljudje iz Dublina (zbirka novel), Umetnikov mladostni portret (avtobiografski roman njegovih mladih dni), Ulikses (osrednji roman) in Finneganovo bdenje (nedokončan roman).

□ **Ulikses** {B3-189}

Je Joycov najpomembnejši roman. Po številnih zapletih je izšel 1922. Nastal je kot parodija Odiseje (Ulikses = Odisej) □ ohranjena je oblika, vsebina pa se spremeni v nasprotje. Roman ima 18 poglavij, ki ustrezajo 24 spevom v Odiseji. Odijeju ustraza Leopold Bloom (osredna oseba romana). Bloom blodi po Dublinu, dogajanje je omejeno na en dan (16.6.1904). Molly (Bloomova žena) je nasprotje Penelope. Molly je nemoralna, ki vara moža brez sramu in izrazito pasivna – cele dneve preživi v postelji. Stephen Dadaus ustreza Telemachu – je neke vrste Bloomov »duhovni sin«. Ima številne Joycove avtobiografske značilnosti.

Vseh 18 poglavij je napisanih v drugačnem slogu. Pravi, da vsaka vsebina potrebuje svoj način pisanja. 18 poglavij ustreza tudi 18 uram, ko je Bloom buden.

V romanu Joyce združuje vplive več smeri:

- *naturalizem* □ zvestoba dejstvom in veliko število podatkov.
- *simbolizem* □ celoten roman deluje kot simbol. Bloom simbolizira posameznika, ki se išče, a se ne bo nikoli našel. J. navaja v romanu citate, datume, osebe,... ki imajo simbolni pomen (npr: »biti ali ne biti«). Če želimo Joyca razumeti moramo poznati angleško in irsko zgodovino, krščanstvo, mitologijo, svetovno literaturo, psihoanalizo,...

Slogovno je zanimivo zadnje poglavje Penelopa □ Joyce utemelji notranji monolog. Poglavje obsega 25.000 besed, a le 8 povedi brez ločil. Gre za Molly-in samogovor. Slabosti notranjega monologa so, da posameznika ločimo od okolice, besedilo je težko razumljivo.

Odisej lahko doseže svoj cilj, saj ve kaj hoče. Junaki v Uliksesu pa cilja ne morejo doseči, saj nimajo pred seboj jasnega cilja. Časi so se spremenili.

Joyce na svoje naslednike vpliva predvsem z različnimi možnostmi pisanja. Pokazal je, da lahko dober umetnik iz preproste vsebine ustvari izjemen roman. Vsebinska ni pogoj za dober roman.

MARCEL PROUST 1871-1922

Hodil je v visoko pariško družbo, ki močno vpliva na njegovo kasnejše delo. Njegovo najpom. delo je cikel romanov **V iskanju izgubljenega časa** – vsebuje 7 romanov, ki so povezani. V ciklu je nekaj resničnih dogodkov, ki vplivajo na osebe v romanu. V vseh delih je pripovedovalec prvoosebni. Pripovedovalec ima številne pisateljeve avtobiografske lastnosti, vendar to ni pisatelj. Proustov značilni slog je *nehotni (nehoteni) spomin* – Čutne zaznave (najbolj okus in vonj) vzbudijo nek spomin, ki je nehoten. Ti izjemni trenutki – remiscence – odkrivajo globljo resnico. To stapljanje preteklosti in sedanjosti razume Proust kot ABSOLUTNI ČAS.

□ **Combray** {B3-180}

Je začetek prvega romana V Swannovem svetu. Pripovedovalec je Marcel. Ko popije požirek čaja z magdalenico (piškot) ga obide nek prijeten občutek, ki si ga ne zna razlagati in v njem vzbudi nehotni spomin. Skuša ga obuditi, a mu ne uspe. Ko že spozna, da mu ne bo nikoli uspelo, se mu spomin nenadoma prikaže.

Do spomina ga je pripeljala čutna zaznava (okus magdalenice), ki je povezana prek asociacije z dogodkom v preteklosti. Iz tega dogodka zrastejo podobe (celoten Combray s prebivalci) □ vzbudi se nek spomin. Na ta način se odkrije višja resnica □ absolutni čas. Njegova pripoved o otroštvu ni kronološka, temveč je asociativna.

Proust ima značilen način pisanja – Proustov »veliki stavek« - dolge, nepregledne povedi, veliko odvisnikov, ponavljanj, vrinjeni stavki, številne prisposode. Zato je Proustov jezik tudi jezik podob. Te podobe nenehno rastejo in se razvijajo.

FRANZ KAFKA 1883-1924

Kafkino življenje je močno prepleteno z njegovo umetnostjo in tudi obratno. Kafka se sprašuje kdo sploh je – je tujec, je osamljen, drugačen, njegovo življenje je brez smisla, je ranljiv. Nanj pa močno vpliva tudi jetika in dejstvo, da je edinec – oče ima prevelika pričakovanja. Kafkov edini smisel je pisanje, zato je v konfliktu z okoljem (z očetom).

Njegova najpomembnejša dela: 3 romani – Proces, Grad in Amerika

Kafkov način pisanja je še realističen, njegovi motivi in ideje pa so modernistični.

– **Preobrazba** {B3-215}

Je eno redkih K. besedil, ki je bilo objavljeno še v času njegovega življenja (1915). Osnovni motiv novele je preobrazba (metamorfoza).

Gregor Samsa (osrednja oseba) se zbudi spremenjen v mrčes (v hrošča). Posebnost te preobrazbe je, da ne ve, zakaj je do nje sploh prišlo (ni danega vzroka) in ne vemo, kako naj bi se te preobrazba izničila. Njegova duševnost je ostala človeška. Ko Gregor le odpre vrata, je vsa družina zelo šokirana. Postopoma se tudi duševno spreminja v hrošča. Odnos družine do Gregorja se s časom zelo spremeni. Novela se zaključi z Gregorjevo smrtjo. Sedaj si družina lahko načrtuje boljše življenje.

Na prvi pogled je zgodba zelo preprosta. Dogajanje je irealno (nemogoče), vendar imamo občutek, kot da se je res zgodilo – realistični način pripovedovanja.

SPOROČILO: Če je človek ujet v svet, ki ga ne razume, je obsojen na propad.

Zelo je izpostavljen odnos med očetom in Gregorjem – je avtobiografski. Oče se do Gregorja obnaša hladno, kruto. Gregor pa plačuje za očetove napake in se ga tudi boji.

V noveli je tipičen primer 1. os. personalnega pripovedovalca. Vidimo in vemo le toliko kot Gregor. Besedilna vrsta Preobrazbe je **moderna groteskna novela**. Novela – krajše besedilo, omejeno prizorišče in dogajalni čas, v ospredju je le ena oseba, klasična dram. zgradba; Groteska – popačena podoba stvarnosti; Moderna – tema, motivi in sporočilo so moderni. Gregor se znajde v svetu, ki ga ne razume in nihče mu ne more pomagati.

Za Kafko je značilen tudi motiv odklanjanja hrane (tudi avtobiografska značilnost). Pojavlja se tudi v drugih Kafkovih delih – Gladovalec (Umetnost stradanja).

Novelo označujejo tudi kot parabolo. Je zgodba iz življenja za katero se skriva neko globlje spoznanje, nauk. V tem primeru ima simbolni pomen. V paraboli se pojavljajo iracionalni elementi prepleteni z realnostjo.

ALBERT CAMUS 1913-1960

Camus je podobno kot Kafka moderen predvsem zaradi idej in motivov, slogovno pa je še precej realističen. Je tudi filozof – zagovarja *filozofijo absurda in upora*. Njegove literarne osebe utelešajo njegovo filozofijo. Hkrati z romanom Tujec izide tudi filozofsko esejistična knjiga Sizifov mit (1942). **Filozofija absurda** prikazuje človeka, ki je nasproti svetu v absurdnem položaju. Camus je utemeljitelj *književnosti absurda*, saj v svojih delih prikazuje usodo ljudi, ki morajo živeti znotraj nesmiselnega (absurdnega) sveta. Edini smisel človekovega življenja je, če se upira temu absurdnemu življenju (Sizifov mit).

▫ **Tujec**

Roman je sestavljen iz dveh delov: 1. del pokriva 16 dni med smrtjo Meursault-jove matere in njegovo aretacijo zaradi umora; 2. del pa pripoveduje o enem letu, ko je zaprt in čaka na obsodbo. Na koncu je obsojen na smrt. V pogovoru z duhovnikom razkrije svoje prepričanje, da je vse nesmiselno. Zgradba roman je še dokaj klasična, ideja pa je popolnoma modernistična.

Meursault je tipičen *absurdni človek* in kot tak je zelo pasiven, ravnodušen do vsega, na izven deluje brezčutno. Meursault je prepričan, da je njegov način razmišljanja edini pravilni. Zato se tudi noče in ne more spremeniti.

SPROČILO: Ker se človek le s pasivnim vztrajanjem upre nesmiselnosti sveta, je bivanje kljub vsemu prikazano kot pomembna vrednota romana in posameznikovega življenja.

JEAN – PAUL SARTRE 1905-1980

Je tipičen predstavnik *eksistencializma* (veja filozofije). Eksistencializem se najbolj izraža v dramah napisanih med 2. sv. vojno. Sartre piše ateistični eksistencializem ▫ ne priznava Boga.

Osnove teze (Sartrevega) eksistencializma:

- Človek se spočne šele z eksistenco. Pred tem ni nič.
- Človek je zgolj to kar sam naredi iz sebe (človek je rezultat svojih dejanj). Človek sam določa svojo usodo.
- Človek je v celoti odgovoren za to, kar je. Popolna odgovornost v njem sproža občutek tesnobe, strahu, obupa. Vsaka odločitev je tveganje (z njo si lahko spremeni življenje).
- Ni Boga ▫ ni moralnih norm.
- Človek je obsojen na to, da je svoboden; popolnoma prepuščen samemu sebi.
- Človek je odgovoren za vse ljudi, saj s svojim prostim izborom ustvarja podobo človeka, s tem pa tudi podobo človeštva.
- Meje posameznikove svobode so odvisne od svobod drugih ljudi (glej tudi prejšnjo točko).
- Človekovo življenje apriori (v naprej) nima nobenega smisla, ampak mu mora vsak posameznik dati posebej ta smisel.
- Čustva, strasti ne opravičujejo dejanj.

▫ **Za zaprtimi vrati**

Je tipičen primer eksistencialističnega besedila. Po zunanji zgradbi je enodejanka.

Ima zanj. 3 dram: ♦ *idejna drama* ▫ izpostavljena je ideja drama;

♦ *konverzijska drama* ▫ drama temelji na dialogu;

♦ *komorna drama* ▫ malo število oseb, kratko besedilo, omejeno prizorišče.

Osrednje osebe so Garcin, Ines in Estelle. Garcin in Ines skleneta, da se ne bosta menil drug za drugega. Ko pride še Estelle postane postopoma jasno, da je pekel to, da so nenehno skupaj ▫ drug drugemu so rablji.

Garcin ▫ Po poklicu je bil novinar, po prepričanju pacifist. V peklu se znajde, ker je zlorabljal ženo (je sadist). Je pa tudi strahopetec – bežal je v Mehiko, na meji ga ustrelijo.

Ines ▫ po poklicu poštna uradnica, zase pravi, da je zlobna – zakrivila je smrt svojega bratranca in njegove žene. Je lezbijka (ljubimka se Florence) in je tudi sadistka (izkorišča Florence).

Estelle ▫ prihaja iz višjega sloja. Moža vara z ljubimcem in ima otroka. Tega otroka takoj po rojstvu umori. Njen ljubimec posledično stori samomor. Zelo pomemben ji je videz. Je nimfomanka ▫ mora biti občudovana.

Med njimi pride do neke mere ljubezenskega trikotnika. Estelle si želi Garcinovega občudovanja, a jo muči Ines, ki ju ves čas opazuje. Garcin si želi miru in rad bi spoznal, da ni strahopetec (vendar JE) To ga neizmerno muči. Ines pa si želi Estelle – jo privlači.

Ko se vrata odprejo želi Estelle, da bi ven vrgla Ines, a Garcin se ne strinja, saj ve, da se njegovo trpljenje ne bi zmanjšalo. Na koncu želi Estelle zabosti Ines, a so že vsi trije mrtvi.

Vodilna misel drame je, da so pekel ljudje okrog nas. 2. pomembna misel pa je, da nosi vsak človek v sebi svoj pekel. Pekel je prikaz popolne odgovornosti posameznika, od katere se nikoli ne loči. Tudi, ko človek umre še vedno povzroča trpljenje («sebi» in svojim bližnjim).

SAMUEL BECKETT 1906-1989

Je Irec vendar piše v francoščini. Beckett je utemeljitelj *gledališča absurda* (*absurdnega gledališča*). Njegovo najpom. delo je drama Čakajoč Godota. Gledališče temelji na nesmiselnosti sveta v katerem se znajdejo osrednje osebe.

□ Čakajoč Godota

Naslov (čakajoč) izraža stanje, kar je v nasprotju z klasičnim gledališčem, kjer je pomembna aktivnost oseb, kar jih pripelje do konflikta.

Dogajanje poteka v 2 dejanjih, ki sta skoraj enaki. V ospredju sta 2 osebi (Vladimir – Didi in Estragon – Gogo). Didi je filozofsko naravnani, bolj odločen, ima boljši spomin kot Estragon in se zaveda brezizhodnosti položaja v katerem sta se znašla. Gogo je bolj povprečen, ima zemeljske težave in potrebe. Skupaj delujeta kot nasprotje (komični par).

Že dalj časa čakata ob cesti na Godoja. Med čakanjem le govorita – sta pasivna. Njuni pogovori se nenehno ponavljajo. Govorjenje ima namen, da zapolnita čas in vsaj tako dasta nek smisel svojemu življenju. Pogovor zato nasilno podaljšujeta. Če bi nehala govoriti, bi priznala svojo nesmiselnost. Veliko preišljujeta tudi o smrti (samomoru).

Pojavita se tudi Pozzo in Lucky □ sta groteskna. Lucky je Pozzov služabnik in ga uboga brez ugovorov. Pozzo ga nenehno izkorišča in ponižuje. V 2. dejanju Pozzo oslepi, Lucky pa onemi. Še vedno ne moreta drug brez drugega.

Deček je njuna edina vez z Godojem. Samo on potrdi, da Godo sploh obstaja.

Godo: Lahko bi predstavljal Boga. Njega dočakamo le v smrti. 2. razlaga pa je, da je življenje brez smisla. Človek si domišlja, da nek smisel obstaja, čeprav ga ni. Besedilo nima sporočilo.

Tragikomičnost se kaže v Vladimirju in Estrogonu (ter Pozzu in Lukcy-ju). Pogovori so smešni, vendar sta tragična, saj se ne zavedata nesmisla v katerem sta se znašla.

Absurdna drama □ Dramsko dogajanje nima dram. trikotnika, zgradba je krožna (ciklična);

□ O dramskih osebah ne vemo ničesar. Odnosi med njimi so nenavadni, absurdni, hladni;

□ Dogajanje je razumsko neutemeljeno, zgodba je skromna in razpršena. Težišče je na dialogu;

□ Svet je izoliran, prazen, osebe so zelo pasivne.

Osebe so izgubljene v prostoru in času.

MEDVOJNA SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

Nastaja med 2. svetovno vojno (1941-1945)

Delimo jo na različne skupine:

1. Partizanska književnost

Nastajajo predvsem pesmi, ki so optimistične (zmaga nad okupatorjem) ali pa pesimistične (izražajo žalost, trpljenje) Prevladujoča tema je domovinska. Dela so namenjena preprostim ljudem.

Poznamo samo nekaj pom. pesnikov: K. Destovnik – Kajuh in M. Bor

Uveljavi se tudi pripovedništvo – kratka proza. Značilni so predvsem dnevnik.

V dramatik se napiše nekaj humorističnih iger, ki pa so močno ideološko obarvana. Klasičnih dram ta čas ni.

2. Izseljenska književnost

Nastaja med izseljenci. Osrednja tema je domovinska, osnovni motiv pa domotožje.

3. Taboriščna lirika

Nastane med zaprtimi Slovenci v kontrancijskih taboriščih. Osrednji motiv je smrt. Besedila so izrazito pesimistična.

4. »Zamolčana« dela

So nasprotovala partizanom – belogardisti (domobranci). Po vojni se izselijo v tujino (J Ameriko). Najpomembnejši predstavnik je F. Balantič

KAREL DESTOVNIK – KAJUH 1922-1944

Med vojno je bil član XIV. divizije. Njegova pesniška zbirka *Pesmi* (1943) je bila edina pesniška zbirka, ki je med vojno izšla v okupirani Evropi.

Bosa pojdiva, dekle, obsorej

2 temi: ljubezenska in domovinska. Avtor izpostavlja dejstvo, da so talci (civilisti) umrli ponosno, saj se zavedajo, da koristijo domovini. Sporočilo: Tudi ljubezen se med vojno spremeni in ni neodvisna od prostora in časa v katerem živi. V teh razmerah ljubezen ni več intimna, ampak se poveže z to dobo.

POVOJNA SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

od 1945 dalje

Delimo jo na več obdobji:

1. 1945-1948/50

Socialistični realizem □ Sprva se uveljavi v Rusiji po oktobrski revoluciji. Naloga umetnosti je širjenje social. Ideologije. Prevladuje pesništvo – graditeljska lirika (horuk poezija). Pesmi spodbujajo ljudi k obnovi porušene domovine.

2. 1950-60

• **Nadaljevanje socialnega realizma** □ Ustvarjajo avtorji, ki so ustvarjali že pred vojno. V središču je še vedno usoda malega človeka, vendar ni več težnje po spreminjanju sveta. (Še vedno pa sočustvujejo z njim) Ustvarjajo tudi mladi avtorji, ki v središče del postavljajo revne delavce ali proletarce. Se že kažejo postopni vplivi modernizma.

• **Intimizem** □ uveljavi se predvsem v pesništvu. 1953 izide zbirka *Pesmi štirih* (Kovič, Zlobec, Pavček, Menart). Ta zbirka prinese v slovensko književnost intimizem, pesniki ponovno uvedejo subjektivnost, posameznika z njegovim notranjim svetom, poudarjen je individualizem. Ponovno pride do izpovedovanja čustev, razpoloženj. *Deziluzija* □ razočaranje nad svetom. Slogovno izhajajo iz tradicionalnih pesniških oblik, ki se postopoma modernizirajo. Predstavniki: Kovič, Zlobec, Pavček, Menart, Minatti, Krakar ...

• **Eksistencializem** □ Uveljavi se v pripovedništvu. Kocbek I. 1951 izda zbirko novel *Strah in pogum*. Kocbek je bil 1., ki je pokazal nov pogled na svet – presegel je črno-belo slikanje (samo dobri in slabi). 1954 izidejo *Novele* (zbirka novel) avtorjev A. Hink, Kovačič in Rožanc. V slovensko pripovedništvo uvedejo modernistične smeri. Tudi: D. Smole

3. Po letu 1960

Književnost absurda □ Prelom pomeni zbirka Zajca *Požgana trava*, ki uveljavi absurdno poezijo – spoznanje, da v svetu ni smisla, zato pa tudi vrednot ni. Absurden je tudi človek s svojo dejavnostjo. Gre za izrazito bivanjsko stisko. Edino smiselno, kar obstaja je umetnost, ker lahko le tako izrazimo

absurdnost sveta. Lirski subjekt se izpoveduje prek podob – pesmi v podobah. Avtorji: D. Zajc, S. Makarovič, V. Taufer, G. Strniša

Dramatika: uveljavi se drama, ki izpoveduje absurd (NI absurдна drama). Izražajo nesmisel in poskušajo najti smisel. Npr.: D. Smole, Antigona. Drame so ponavadi poetične in pogosto kot izhodišče uporabljajo mitske motive.

Tačas se nadaljuje tudi eksistencializem.

4. Konec 60-tih let

Dokončno (tudi slogovno) se uveljavi **modernizem – ludizem**. 1966 izda Šalamun pesniško zbirko Poker. Avtorji razumejo poezijo kot igro – tudi poezija izgubi svoj smisel. Besedila so popolnoma svobodna – v poezijo pridejo nižje pogovorne besede. Vrednot ni več.

V pripovedništvu se uveljavijo modernistični postopki, nastajajo romani (novi roman) in novele. V dramatiki se pojavi absurдна drama.

5. 2. polovica 70-tih let in dalje

Postmodernizem □ se vrača k tradiciji. Značilno je obnavljanje tradicionalnih oblik (sonet). V književnost uvaja žanre (zgodovinski, potopisni, kriminalni, utopični romani ...), ki jih tudi mešajo. Dela so bolj komunikativna, citati so zelo pogosti – *citatnost*. V dramatiki se vračajo k tradicionalnim dramam.

Avtorji: Boris A. Novak, Milan Jesih, A. Debeljak, A. Ihan, Jani Virk, Drago Jančar, Feri Lainšček, M. Tomšič ...

PESNIŠTVO

JANEZ MENART (1929)

Je eden izmed avtorjev zbirke Pesmi štirih (1953). Njegova 1. samostojna pes. zbirka je Jesenski dan (1955).

Značilnosti njegove poezije: - zanj zelo značilna oblika je balada.

- *verizem* □ prikazovanje preproste banalne resničnosti
- vsebinska in formalna navezanost na pesnjenje 19. st., obnavlja nasprotje med posameznikom in svetom (pesimizem)
- *depoetizacija pesništva* □ pesništvo ni več izjemno.
- ironija, satira humor – je eden redkih slovenskih pesnikov, ki naredi poezijo privlačno, humorno, zanimivo.

Croquis {B4/25}

croquis (fr.) – osnutek, skica

Po obliki je Croquis likovna pesem – pesem, ki z obliko ponazarja vsebino pesmi. Pesem je lirsko-epska □ ima pripovedni in izpovedni del – lirski subjekt doživlja svet mrzel in siv (je nesrečen, osamljen). Lir. subjekt pred seboj vidi idealizirano podobo življenja, ki bi ga rad imel. Natakara mu vljudno pobriše polit konjak in ga vrne v realnost. Izpovedovalec hoče še en konjak, da bi se vrnil v svoj idealni svet (te stvari, ki jih želi niso ideali – ideali so abstraktni).

Sporočilo: a) Natakara predstavlja usodo – človeku zbrise vse ideale, a človek vztraja. (romantična razlaga) Ta človek je pasiven.

b) Gre za ironičen prikaz malomeščanskega življenja. Ironični so njihovi ideali. Posmehuje se ljudem, ki vidijo srečo v teh materialnih dobrinah.

Besedilo je preprosto, vendar nudi več možnih interpretacij.

Je intimistično delo. Prikazuje posameznikov notranji svet (romantično nasprotje). Nasprotje med cilji, ki jih posameznik ima in realnostjo. Ideali so največkrat nedosegljivi.

LOJZE KRAKAR

Uvrščamo ga med intimiste.

Med iskalci biserov

Je zbirka pesmi, ki je izšla 1964. Med iskalci biserov je cikel 10 pesmi – pesmi so vsebinsko povezane.

7. pesem iz cikla □ Oblika te pesmi je tradicionalna, vendar nimajo vse pesmi cikla enake.

Začne se z retoričnim vprašanjem zakaj iskati bisere. Sprašuje se o smislu, če ne bo nikogar nasitil – ne poteši osnovnih človekovih potreb. V drugi kitici predlaga naj rajši zadovolji svoje potrebe. 2. kitica je nasprotna 1. V 3. kitici pesnik opozarja na enakost čl. življenja, ki pa je kratko (umrljivo).

Celotno pesem moramo razumeti kot metaforo: Iskalci biserov so ljudje z ideali, ki jih želijo doseči.

»... tudi biseri umro.« □ Tudi če dosežejo svoj cilj, je vprašanje ali bo človek zadovoljen. Ideali so namreč nedosegljivi. Izpostavljena je tveganost početja, saj je naše življenje enkratno in minljivo. Kot alternativo ponudi življenje običajnih ljudi □ ustaljeno življenje (brez tveganja).

10. pesem □ Narava je nasprotna človeku (mu ne nasprotuje, vendar je njegovo nasprotje). Vse je minljivo!

KAJETAN KOVIČ (1931)

Tudi eden izmed soavtorjev Pesmi štirih. Zbirke: Korenine vetra (1961), Labrador (1976), Lovec (1992) ...

Psalm {B4/35}

Pesem je iz zbirke Korenine vetra (1961). Psalm je pesniška oblika značilna za starojudovsko književnost (Biblija). Vsebinsko je značilen odnos med Bogom in človekom, ki je Bogu podrejen.

Kovičev Psalm: **BLAŽENA** – blagrovati □ Kovič blagruje živali, saj imajo nekaj, kar človek nima (nerazumnost, nimajo besed, nagon, ne poznajo dobrega sli slabega. Živali sledijo svojim nagonom, človek mora ravnati v skladu z razumom. To človeka omejuje pri življenju. Posledica tega je, da smo nesrečni.

Psalm gradi na nasprotju med človekom in živaljo. Človek misli, da je presega živali. Kovič to nasprotje obrne. Življenje živali je idealizirano. Beg iz sedanjega sveta v naravo ni mogoč. Izraža razočaranje nad svetom in okoljem □ **intimizem**.

Sporočilo: Človek želi živeti preprosto življenje, vendar se zaveda, da to ni mogoče.

Beseda (posledično tudi poezija) je izražena negativno. Veliko razočaranje nad svetom in besedami.

Južni otok {B4/36}

Je iz zbirke Labrador (1976). Južni otok je metafora – nekaj kar je daleč in nam je zelo pomembno. V ospredju je glagol biti (JE). Končno spoznanje je, da obstaja, če verjamemo vanj. Južni otok je idealna oaza sredi ranljive subjektivnosti. Njegova eksistenca je odvisna le od volje in vere v takšen ideal

Sporočilo je intimistično. Vera v ideale ni več ni več tako prepričljiva, pojavi se dvom. Oblika je še vedno tradicionalna, slog pa je moderen.

Pesem podoba – lirski subjekt se ne izpoveduje neposredno. Izpoveduje se preko podob (južni otok). Tako izraža neko splošno veljavo.

DANE ZAJC

Njegova 1. pesniška zbirka je Požgana trava (1958). Je uvod k književnosti absurda. V njej spoznava, da je svet absurden. Smisel ostaja le še v umetnosti.. tematika je eksistencialna, bivanjska – najbolj zaostreni bivanjski položaji. Pojavlja se nasprotje med posameznikom in svetom. Avtorji se izpovedujejo prek podob.

Zajc predstavlja premik k modernizmu. Njegove pesniške oblike so že modernejše – različno dolgi verzi, ni rime, ritem ni metrum, paralelizmi ... Zajc v svoji poeziji izpostavlja položaj posameznika do sveta – osamljenost človeka sredi absurdnega sveta. Posameznik kljub temu vztraja (Sizifovo delo). Zanj so zelo značilne tudi podobe. Njegove pesmi oblikovno že moderne, vsebinsko pa ga povezujemo z novim ekspresionizmom in nkjiževnossti absurda

Veliki črni bik {B4/38}

Veliki črni bik rjove v jutro se pojavlja kot refren. V središču je bik – močna, mitska žival. Že na začetku se pojavi nasprotje – bik rjove, a ga nihče ne sliši. Postavljen je v prazen svet. Tudi črna kri nakazuje njegovo usodo. Ekspresivne besede ustvarjajo grozljivo vzdušje. Odmev postane s časom zamolkel – nima več moči. V zadnji kitici je izpostavljena nesmiselnost, a bik vztraja, vendar ga čaka smrt (»bleščeča mesarska sekira«).

1. Bik je metafora za človeka v absurdnem svetu, ki kliče na pomoč. Ne more dobiti odgovora, ker je svet absurden. Edino, kar ostane je, da človek vztraja. To je njegov edini smisel.
2. Rjovenje so pesnikova dela in pesnik nanje ne dobi nobenega odziva. Svoje usode, kljub vztrajanju ne more spremeniti. Svetu ne more dati smisla, lahko pa opozarja na njegov absurd.

Črni deček {B3/39}

V naslovu je izpostavljeno nasprotje biku – šibek, nemočen deček. Deček stoji sredi puščave. Razpoloženje se iz žalosti stopnjuje v grozo. Pridejo starci in ga gledajo, hoče jim nekaj reči, a ne more. Ptice poletijo v nebo, vendar razpadejo v pepel. Nove ptice poletijo in ponovno razpadejo.

Če je deček pesnik, ki ima pesmi (ptice). Ljudje (starci) ga ne razumejo in tako njegove pesmi nimajo učinka. Nekaj nasprotuje pesniku (sonce, zvezde).

Deček kot metafora za posameznika sredi absurdnega sveta. Ima ideale, ki pa jih ne more doseči. Nasprotuje mu družba (starci) – nemoč komuniciranja; in narava (sonce, zvezde). Posameznik kljub nasprotovanju vztraja.

GREGOR STRNIŠA

Uvrščamo ga v 3. obdobje povojen književnosti. Je Zajčev sodobnik in ga povezujemo s pesništvo absurda. Uporablja še vedno eksistencialistične teme.

Večerna pravljica {B4/44}

Je iz zbirke Mozaiki (1959). Dogajanje je postavljeno v večer. Gozd oživi – vzbuja občutek groze (tudi groteskno). V 2. kitici oživijo tudi kamni. V 3. kitici se pojavijo ljudje, njihovo spanje kaže njihova nemoč in pasivnost.

Stvari so *poosebljene*, človek pa je *razčlovečen* – ljudje spijo kot miši. Mačke sanj – človekova podzavest, pred katero se ne more braniti. Človek je omejen.

Sporočilo: ❶ Človek je v odnosu do narave nemočen.

❷ Človek je v spanju nemočen. Podobe iz narave so odraz njegove podzavesti, ki deluje proti njemu. Človek je žrtev samega sebe.

❸ V svetu v katerem živimo se dogajajo iracionalne, nenavadne stvari. Z razumom jih ne moremo razložiti. Ljudje jih zato kar največkrat zanikamo, nočemo videti nekega globljega sveta, ki v podzavesti vpliva na nas.

TOMAŽ ŠALAMUN

Je začetnik modernizma pri nas z zbirko Poker (1966). Uvede *ludizem* – pojmovanje poezije kot igre. Še poezija izgubi smisel. Besedila so sproščena, ne upoštevajo pravil, imajo tujejezične prvine. Ta poezija je bila slabo sprejeta.

Gobice {B4/75}

3. pesem iz cikla Gobice iz zbirke Poker (1966).

Pesem je napisana v 1. osebi množine. Lirski subjekt je lahko takratna oblast. »Odstranili bomo...« se pojavlja kot paralelizem (refren). Vse bi radi odstranili. Pooseblja oblast, ki bi rada spremenila državo in se ne zaveda kaj počenja. Odstranili bi zelo različne in tudi nesmiselne stvari. Razlogi za odstranitev so v večini banalni. Z navajanjem razlogov hočejo dati svojemu delovanju dati smisel. »in kaj potem kaj potem« □ kaj bo še sploh ostalo
Pesem je ironija, ker smeši oblast v prenesenem pomenu.
Pesem je modernistična – zgrajena je na principu asociacij.